

Verhalen uit
het Land van
Bavtje

ANNE DE VRIES

**VERHALEN UIT HET
LAND VAN BARTJE**

**VERHALEN UIT HET
LAND VAN BARTJE**

**VERHALEN UIT HET
LAND VAN BARTJE**

**VERHALEN UIT HET
LAND VAN BARTJE**

A N N E D E V R I E S

Verhalen

UIT HET LAND VAN BARTJE

G. F. CALLENBACH • UITGEVER • NIJKERK

HET HEILIG VERBOND

HET HEILIG VERBOND

Vader heeft de ene week zeven gulden steun en de andere week goed zes. Want om de andere week gaat moeder uit werken bij den meester en dan wordt tweederde van haar loon van het steungeld afgetrokken.

Verder hebben ze gelukkig een grote akker, waarop ze hun eigen aardappelen, groenten en nog wat koren verbouwen. En twee sikken, die voor melk zorgen. Maar dat is ook wel nodig, want als de huur en het ziekenfonds zijn afgetrokken, houden ze nog goed vijf gulden over. Daar moeten ze van leven, een hele week, zeven dagen; daar moeten ze een en twintig keer van eten: vader, moeder, Geert en Wemeltien. 't Is te hopen, dat er niet meer kinder komen; voor ieder kind wordt de steun met twee kwartjes verhoogd. Spandeer die eens aan een kind en niet meer. Dan ligt het binnen zes weken op 't kerkhof.

Wat zal men er aan doen? De dominee heeft makkelijk praten over

de leliën, die ook werkeloos zijn. Die drijven hun wortels in de aarde en leven uit de pot van Egypte. Men moet zich redden met wat men heeft. Moeder heeft geen hemden meer, vader heeft er nog twee: rood baaien uit de goede, oude tijd, met wit en grauw versted. Die dragen ze nu samen. Aan 't eind van iedere week krijgt vader dat van moeder en het zijne gaat in de was. Dan loopt zij twee dagen zonder. Als 't moet, dan gaat het. Maar nou moet zij zien, wat meelzakken van den bakker te krijgen. Daar laten zich ook hemden van maken.

De kinder zijn er nog het beste aan toe. Ofschoon, Geert moet nodig nieuwe klompen hebben, en zijn ondergoed is ook niets meer. Hij gaat naar school, men wil niet de naam hebben, dat men zijn kinder niet kleden kan. Wemeltien, dat gaat nog beter. Moeder heeft van de meestersvrouw wat oude kousen gekregen, van die dameskousen, daar valt veel van te maken. Twee afgeknipte bovenstukken, dat wordt een broekje voor Wemeltien, vleeskleurig, da's modern. Nog twee bovenstukken, losgetornd en tot één genaaid, daar valt een borstrokje van te toveren. De middenstukken kunnen als mouwen dienen en dan blijft er nog wel een stuk over voor een mutsje. En de voeten draagt moeder over haar eigen kousen, om die te sparen.

„Wat heeft Wemeltje een mooi broekje aan,” zei de meestersvrouw een keer. Ze herkende haar eigen kousen niet meer.

„Ja, ja Wie zich niet kan redden, is niet weerd dat hij armoede lijdt.” Moeder lacht, als zij dat zegt. En zij zucht meteen.

Dit is jammer: Het is zo zwaar om eerlijk te blijven in zulke omstandigheden. De bakker komt. Hij zet een stuk roggebrood op tafel en moeder legt er een dubbeltje bij. Heur laatste. En 't is nog maar Donderdag.

„Is joen kerel niet thuis?”

„Nee, die is heen stempelen.“

Mulder blijft altijd een poosje zitten praten en gekjagen. Hij drinkt een kopje koffie, of wat je dan koffie wil noemen en verkoopt zijn flauwe grapjes. Maar als hij weg is, zit Wemeltien met een dubbeltje te spelen.

„Kiend, waar komt dat vandaan?“

„Van de tafel, moe“

Geert is ook thuis.

„Zal ik het Mulder even achterna brengen, moe?“

„Ach nee, kiend, dat kan nog wel“

En dan die ogen van Geert, als dat dubbeltje 's middags in de vette hand van den slachter gelegd wordt voor een stukje spek! Die ogen zijn tien jaar ouder dan 't kind zelf.

Wat zal men branden in de winter? Hout, dat is 't goedkoopste. Het mag n i k s kosten; er is geen geld.

Er moet dus hout wezen. Om huis is alles, wat gemist kan worden, gauw door de schoorsteen gejaagd. Wat dan? — Er drijft soms een stuk in 't kanaal. De winkelier heeft wat oude kisten. Goed en dan? Nou begint het ook nog te vriezen.

Er is een bosje van een dikken boer, die wil daar geen sterveling in hebben. Maar jongens komen overal.

„Vader,“ zegt Geert, „daar ligt een hoop stobben bij 't bossien van Berends.“

In de schemer lopen ze d'r samen eens langs. Geert haalt een paar, één voor één. Steunend en hijgend komt hij d'r mee aan. Vader houdt de wacht op veilige afstand en draagt ze later naar huis. Zo is het het beste. Als ze hem pakken, komt hij achter de tralies. Krijgen ze 't jong, dan is de straf hoogstens een pak slaag.

Als ze naar huis gaan met de vracht vallen er een paar woorden, die het geweten vader op de tong dringt.

„Anders waren ze tòch verrot,” zegt vader. „Berends wordt er geen cent armer van.”

De kachel brandt weer. Geert zit dicht bij vader, op een stoof, met het hoofd in zijn handen. Als hij opziet, weet vader niet goed, waar hij kijken moet.

Geerts ogen branden meer dan de kachel.

In 't voorjaar zijn er geen groenten meer, althans niet voor een Drentsen boerenarbeider zonder werk. De snijbonenpot is zo goed als leeg, het overschot is voor de Zondag. De wortels en koolrapen zijn op. 't Is iedere dag aardappels met spekvet. Eén lepel vet, één plakje spek en een schaal vol aardappels waar Wemeltien achter weg kan kruipen. Geert en Wemeltien schrappen samen de korstjes uit de pan. 't Is water en wind, iedere dag.

Maar op een avond loopt Geert, nadat hem een half uur geleden een boterham geweigerd is, een groot stuk koolraap uit te knagen. „Hoe koom ie daar an, jongen?”

O, Geert heeft in dit opzicht geen geheimen meer voor vader.

„Uut het gat op het land van boer Snippe, vader. Die voert ze toch aan de koeien.”

Zo is 't. Een arbeider likt zich de vingers naar een koolraap, een boer voert ze aan de beesten.

„Hè j' éne kregen, Geert?”

„Nee vader, 'k heb er ene pakt.”

„Maar dat mag niet, mien jong! Dat is stelen!”

Geert zet een gezicht, alsof hij een knipoogje geven wil.

„Och,” zegt hij, „d'r bent er zovele! Snippe wordt er jà geen cent armer van, jong!”

„Jong,” zegt hij, als tegen een kameraad.

„Hij wordt er geen cent armer van.” Er is iemand, die dat ook eens heeft gezegd.

't Wordt donker. Ze gaan naar binnen. Brood is er niet meer. Wel aardappels. Aardappels met olie. Het smaakt wel, maar het voedt niet. Het geeft geen dam in het lijf. En het duurt te lang zo. Wemeltien krijgt dikke bleke wangen en moeder is zo slap op de benen de laatste tijd. Ze heeft ook een zware kou te pakken. Het hemd was weer in de was.

„Verr” Verder komt vader niet. Hij is een man, die het ernstig neemt, hij vloekt nooit.

„Zee ie wat, jongen?” vraagt moeder.

Vader heeft zijn vork neergelegd. Hij kijkt toe, hoe de kinder in stilte vechten om de laatste plakjes.

„A'j' nou toch bedenken,” zegt hij, „dat daar een gat vol kôrapen ligt”

„Ssst!” zegt moeder, met haar hese stem, „da bent nou eenmaal dingen, waar men niet te veel aan denken moet”

Geert zegt niks. Hij zit, met een hapje aan de vork, stil naar de kachel te kijken. En na het danken is hij plotseling verdwenen.

„Waar is Geert? Wemeltien, waar is Geert?”

Maar Wemeltien weet het ook niet.

„Die gloepense jongen,” moppert vader. „Hij weet toch wel, dat hij na 't eten in 't donker de deure niet meer uutmag.”

Drie kwartier later, daar is hij. Hij duwt eerst voorzichtig de deur op een kier en loert schichtig de kamer rond.

Dan komt hij op de drempel staan, rood en bezweet en met ogen, glinsterend als kralen.

„Mien griezels, waar blief ie toch?” roept vader.

„Pas maar eens op,” zegt Geert gewichtig. „Nou zul ie opkieken, mien jong!”

En met komt daar wat aanrollen over de vloer, bolderend onder de tafel door en met een bons tegen de kolenkachel. Een koolraap, zo

groot als een kinderhoofd. Moeder zit te wippen op de stoel van de schrik en Wemeltien komt verschrikt over de beddeplank hangen. Nòg een koolraap en nòg al een. 't Is net, of het dondert in de kamer.

„Tjonge, jonge, hoe kòm ie daar wel an?”

„Zo as een hond an vlooiën komt,” zegt Geert. „Bin ie nou bliede?” Ja, ze bent bliede, dat ziet hij wel. Maar ze bent ook bezorgd en wat verlegen.

„Kereltien, het hart kniept mij dichte uit angst, dat ze joe kriegen,” zegt vader.

„Laat mij maar lopen,” scheidt Geert op. Hij is ze allemaal de baas vanavond. Hij triumfeert. Hij is kostwinner.

„Geef mij wat koffie, moeder. Dan zâ 'k joe nog es wat laten zien. Mien keel is zo droge.”

Hij krijgt cichoreiwater met lekkere vette sikkemelk. Suiker is niet in huis.

Vader bergt ondertussen de buit onder de beddestee. Hij gaat eens even buiten kijken. Nee, er heeft niemand voor 't raam gestaan.

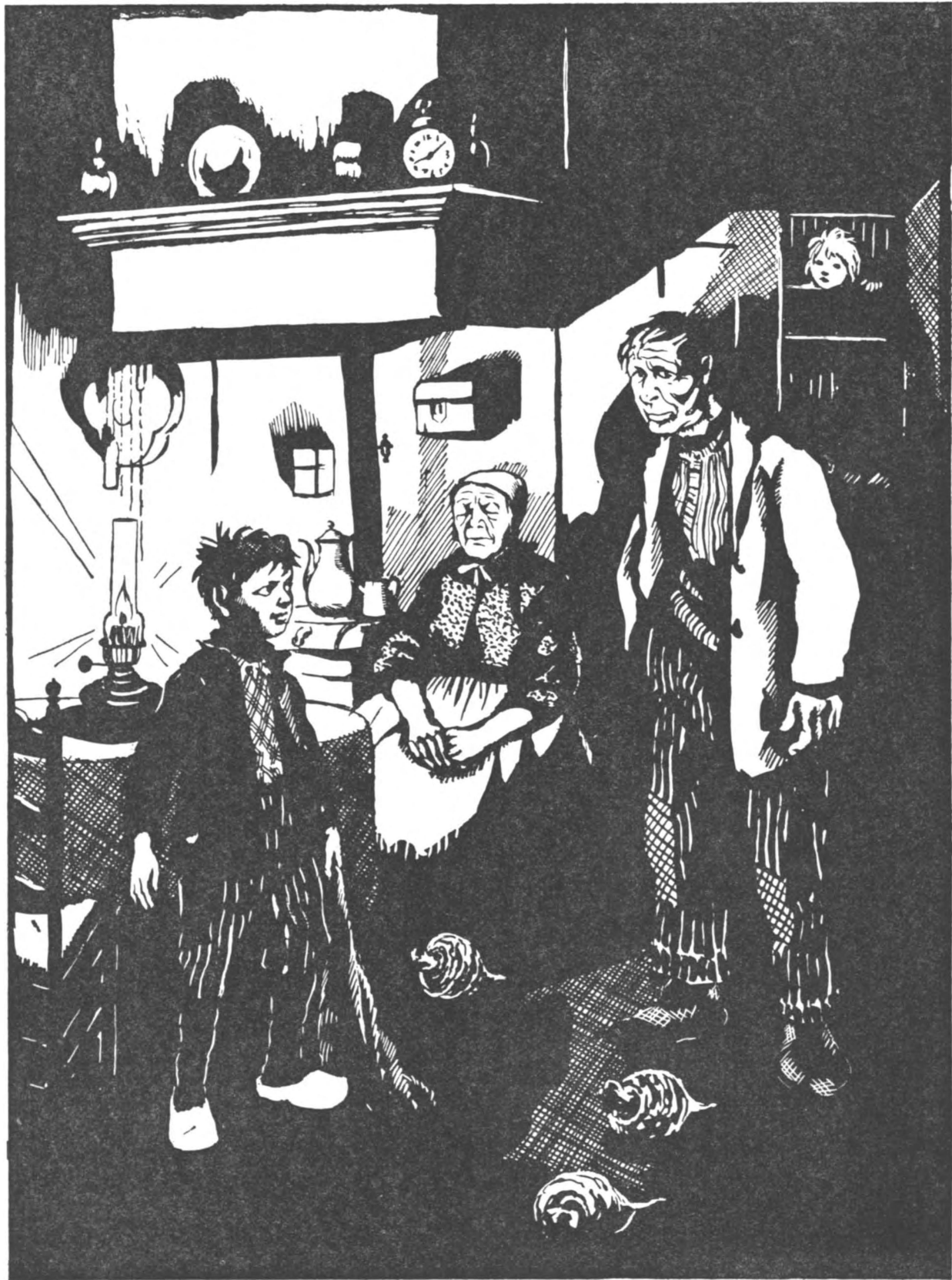
Maar wat is dat, waar zijn voet tegenaan stoot? Het is wit, het is een vochtig pak. Vader neemt het op en komt er mee de kamer in. Een bang voor gevoel doet hem het zweet uitbreken.

„Wat is dat?” vraagt hij schor. „Wasgoed?”

„Ja,” zegt Geert. „Dat zee ik jà al: straks zal ik joe nog es wat anders laten zien! D'r is ook een hemd veur joe bij, moeder.”

Moeder is bleek geworden. Er wil geen woord over haar lippen. Vader heeft het pak laten vallen op een stoel en staat zijn hoofd te schudden. Almaar zwijgend zijn hoofd te schudden. Hij houdt zich aan de tafel vast.

Maar Geert ontvouwt het laken en telt uit: een borstrokje, een vrouwenhemd, luiers („Daar valt nog best wat van te maken, hè moeder?”), zakdoeken, een onderbroek „Wat dat is, dat wee 'k niet! Wat is dat, moeder?”

Hij krijgt geen antwoord en kijkt op. Zijn kleur verschiet. Zenuwachtig telt hij dan verder. „Nog een broek, twee paar kousen”

En opeens verbergt moeder haar gezicht in de handen en begint wild te huilen, onbeheerst als een klein meisje.

„Je hoeven niet bange te wezen,” brengt Geert nog uit. „Geen een heeft zien, dat ik het van de bleek nomen heb”

Op dat ogenblik valt Wemeltien, bij haar pogingen om uit de hoge bedstee te klimmen, met een bons en een gil op de vloer. Daardoor komt moeder weer tot bezinning. Het duurt lang voor het kleine wicht met een kopje sikkenmelk en lieve, geruststellende woordjes weer gekalmeerd is. Ondertussen heeft vader het goed weer in het laken geknoopt en in het donkere achterhuis gebracht. De koolrapen brengt hij er ook bij.

Daar staan ze dan later met z'n drieën fluisterend te overleggen, wat er verder gebeuren moet. Ze grendelen de deur en luisteren ingespannen naar de geluiden van buiten. De angst voor ontdekking loert uit alle hoeken.

„Wij bent op de verkeerde weg,” zegt vader, „en wij zult er nou met-een maar een stokkien voor steken.”

Zo denkt moeder er ook over. Ze gaat nog liever dood van de honger, dan dat het zo moet gaan. Het lichaam zouden ze verzorgen en de ziel vermoorden, niet alleen heur eigen, maar die van heur kinder ook. As dat heur vader en moeder nog eens beleefd hadden! . . . Het kind staat er bij, onthutst en verlegen. Het voelt zich verraden. Als moeder zo begint, is zij tot alles in staat. Het komt er nog van, dat hij de boel weer terug moet brengen ook.

Maar dat valt mee. Vader zelf neemt de bundel en de koolrapen op en als moeder kwansuis een emmer water heeft leeggegooid onder de vlierstruiken en vastgesteld heeft, dat alles veilig is, verdwijnt hij met zijn last in het donker.

Wemeltien slaapt al.

Als hij terugkomt, staat zijn gezicht zó tevreden, alsof hij werk heeft gevonden. 't Is alles goed gegaan.

Snippes-lu zullen morgen wel denken: wat ligt dat wasgoed vreemd. Maar dat doet er niet toe.

Vader gaat zitten. Hij slaat vrolijk met de vuist op de tafel. En dan gebeurt er iets, wat Geert nog nooit heeft meegemaakt. Hij en moeder worden beiden op een knie van vader getrokken.

„Jongens,” zegt vader, „nou moeten wij mekaar helpen. Geert, geef joen moeder een smok. Ie kriegt er van mij allebei éne. Wij bent joe veurgaan in 't kwade, Geert, maar vanaf dit ogenblik, mensen, zal 't anders gaan. Afgesproken?”

Afgesproken! Dàt zal een strijden worden! Ze hebben alle drie de tranen in de ogen. Het is een heilig ogenblik. Drie mensen hebben één wil ten goede.

Geert legt zijn handen in die van moeder en vader vouwt zijn bruine, behaarde handen daaromheen. Hij bidt. Hun harten schrijven nog na van de benauwing van deze avond. Maar dat kort en eenvoudig, dat onbeholpen gebed, daar blijft iets van over, dat daalt als een dauw in hun zielen.

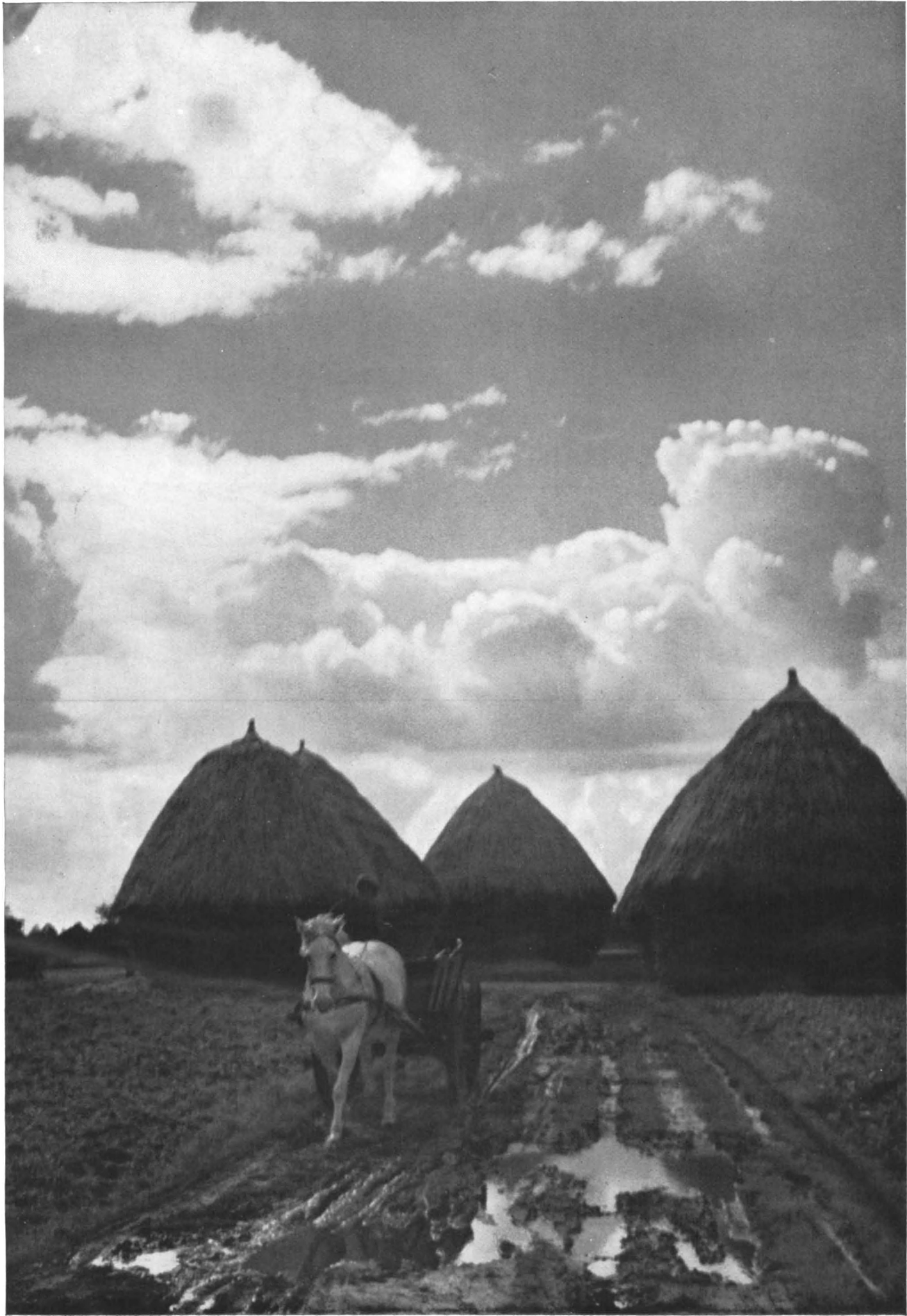
Wie denkt, bij dit geluk, aan de dag van morgen? Had de dominee tòch gelijk in zijn preek over Gods vaderzorg?

Geert is de eerste, die het zwijgen verbreekt.

„Vader en moeder,” fluistert Geert, „mag ik nou veurtaan tussen joe beiden in slapen? Wemeltien kan toch beter in 't kribbechien as ikke. Daar valt ze ook niet uut”

Dat moet dan maar. Er is maar ène beddestee. Dan moet Wemeltien n o u maar in de kribbe aan 't voeteneinde.

1935

HERINNERING

HERINNERING

Och, mien stumper, wat weet ik d a t nog goed Wat weet ik „ nog goed, hoe ik van mien leste vrijer komen ben ”

Oud, blind wijfje uit het armhuis, als iedere Zondagavond na kerk op bezoek bij haar vrienden, zat even hoofdschuddend te denken in de grote leuningstoel, haar vriendelijk rimpelgezichtje onder de heldere gesteven neepjesmuts één glimlach, met vreemd, strak daarin de dode, starende ogen. Haar mondje mummelde, alsof ze reeds aan 't vertellen was, het magere handje streelde de kat, die te spinnen lag op haar schoot.

Ze had herinneringen opgehaald uit haar meisjestijd en 't was ongemerkt laat geworden. De kleine vriendelijkheden van iedere week lagen al voor haar klaar, een zakje borstklontjes voor de hoest, een sniaasappel, een pakje zangzaad voor haar kanariepietje.

Ze had niet gemerkt, dat de vrouw dat alles neergelegd had, de klok die al negen geslagen had, hoorde ze niet.

„Als ik dat nog es vertellen zal....” peinsde ze.

„Vertel maar,” zei de man met een knipoogje naar zijn vrouw.

Toen kwam ze los.

„Nou dan.... Ik weet het nog best.... 't Was op een Zaterdagavond en wij woonden toen op de Smilde, krek tegenover die boerderij waarvan ze zeiden, dat het er spookte.... Weet je dat?.... Ja, krek zo, die later afbrand is”

„Die Zaterdagavonds, die ken ik nog zo goed. Ik was toen al met mien moeder alleen. 's Middags schrobde ik de vloer en wreef de kaste en de stoelen, alles op 't gevoel haast, want mien ogen begonnen toen al slim te verslechteren. En zij poetste de kachel en hemmelde de boel wat op en dan strooide ze met wit zand mooie figuurtjes over de roodstenen vloere, en kringetjes om de tafelpoten. En als wij dan klaar waren en 't eten op hadden en als wij dan tegen mekaar over zaten, zij met een oude preke en ikke met een breikous en as 't huus dan zo lekker rook na zeepsop en was, mensen, dan was 't net, of de Zondag al over ons kwam.

Stille was 't de hele avend. Mien moeder las en ik breide. Ie hoorden niks as de oude klokke, die net tikte, asof hij de baard in de keel hadde en buten soms op de diek het gelach en gejoel van de jongs en de wichter. Daarbuten was het Zaterdagavond.... ja, hoe moe 'k dat zeggen.... het feestelijk besluit van de weke, voor ons was 't begin van de Zondag.

Zaterdag was de avend voor 't jonkvolk. Dan werden de ouden vroeg naar bedde sturd en heur dochters zaten met de jongs in de kamer. Bij mij kwamen ze niet meer. Ik was te oud worden en alle jongs wisten het van mien ogen. En ze hadden al lang uitrekend dat ik nooit een goeie boerin en zelfs geen goeie arbeidersvrouw

worden kon en dat het op armoede anging, as ze een half-blind wief namen.

Geliek hadden ze, is 't niet zo?.... Ja heur, 'k zal ze 't nou niet kwalijk meer nemen. Maar toen.... Och mien stumper, wat ben 'k wel in opstand weest en wat heeft het lange duurd, voordat ik er vree mee hadde.... Wat heeft het lange duurd!...."

't Vrouwtje zweeg even, schudde droevig haar oude hoofdje en vouwde de handen over het poesenlijf op haar schoot, alsof ze nu nog bidden wou om vergeving. Dan ging ze, geheimzinnig fluisterend, verder:

„Maar ene wist het niet, zie je. Ene niet!.... Dat was een jonge wedeman, die uit Diever komen was en sinds een paar weken naast ons woonde met een oude huushoudster en zien kleine dochtertien van een jaar of drie. Hij hadde weinig omgang met de mensen en als hij mij sprak bij de putte die we gemeenschappelijk bruukten, kon hij niks an mij merken. Want in en bij huus was ik zeker genoeg in mien bewegens en mien ogen leken net als die van een ander.

Slim aardig was hij altied tegen mij en hij hadde zo'n mooie volle stemme. Hij moet ook wel een knap gezicht had hebben, maar dat kon ik toen al niet goed meer onderscheiden. En soms kwam zien kleine meid d'r ook bij staan. Och, och, wat een lief kiend was dat!....

„Kiek, Harmke,“ zee hij op een dag ineens, „veur mij is 't nog niet het slimste dat mien vrouw d'r niet meer is.... Maar veur dat schaap hèn, dat die geen moeder meer heeft.... 'k Wou dat er een vrouw bestond, die veur heur een goede moeder wezen wou....“ En, ik weet nog best, toen moest ik mij gauw omdraaien en weglopen, zo kreeg ik het te kwaad. Want och, ik droomde d'r al dagen over, hoe het wezen zou, als ik eens heur moeder was.... Ik was kant gek op heur en op heur vader....

Dat was op een Zaterdagmiddag en die zelfde avond, toen we weer tegenover mekaar zaten, mien moeder en ikke, met geen ander geluid om ons as 't gepraat van de klokke en 't getik van mien naalden, klop klop daar wordt zachies an 't raam tikt.

Wij heurden 't wel, maar wij zeden niks, geen van beiden. Want wij dachten alle twee dat het kwajongens waren, die niks beter te doen wisten als een oude vrijster as ikke naar buten te lokken.

Ze hadden mij d'r al vaker tussen nomen Verdrietig was dat.

En toen het kloppen aanhield, toen begonnen wij tegelijk hard te praten over gewone dingen, zo wat ons in de mond kwam; allebei opdat de ander dat kloppen maar niet heuren zou. Want dat was gek, wij schaamden ons d'r veur en wij hadden d'r toch geen van tweeën schuld an, dâ 'k nog geen man had krijgen kunnen.

Maar ineens, daar gaat de deure zachies open en daar zegt een stemme, z i e n mooie mannenstemme: „Goedenavond saam! Kom ik gelegen?“

Mensen, mensen, 't was net of ons kamertien ons eigen kamertien niet meer was, toen hij daar zat te praten en te lachen bij de tafel. Maar ik hadde een hoofd as vuur van verlegenheid, want ik wist wel waarvoor hij kwam. En ik was doodsbanne, dat ik een heel rit-sien steken zou laten vallen, of mien koppien omstoten of wat anders zou doen, waaran hij wat merken zou.

Maar hij merkte niks, die goeiert En die zelfde avond, veur dat hij vortging, toen kwam het al. Vroeg hij mij om vaste verkering. Wat zou ik anders zeggen as ja? — Ik wou het wel zongen hebben! Ja, zingen wou ik het wel”

Een poos zat ze haar laatste woorden ijverig te beknikken, helemaal weg in 't verleden nu. Niemand zei iets. Zij zuchtte. En dan kwam zacht haar mager stemmetje, alsof ze alleen tegen zichzelf sprak:

„Toen bent de gelukkigste weken van je hele leven komen,

Harmke Já-á en de bangste ook De gelukkigste, omdat hij daar iedere avond weer dicht bij mij zat en omdat hij zo goed en zo vriendelijk voor mij was en zijn meisje al moeder liet zeggen . . . En de bangste, omdat ik maar altijd dat geheim met mij bleef dragen en met mijn moeder afsproken hadde, dat we het hem pas zeggen zouden, als we op trouwen stonden Och, en het moest já wel eerder uitkomen Hoe ik het al die weken klaarspeeld hebbe, om hem zo te bedriegen, ik weet het nòg niet"

Eén keer liep ik bij de deure pardoos tegen hem op.

„Wicht,” zee hij, „wat doe je toch!”

„Och, 't is hier zo donker,” zee ik, maar ik had een gevoel of ik door de grond ging En een ander keer greep ik drie keer mis naar zien koppien, dat hij mij over de tafel toestak.

„Tap nog es in, wicht!” zee hij.

Maar mien moeder dee 't al gauw en ik kon aan 't breien blieven. Breien deed ik de hele avond, al maar sokken en kousen voor hem en 't meisje, al die weken Ze hadden niet veel met zo'n huushoudster

Och mien stumper en as ik dan naar hem keek over de tafel heen, dan zag ik de lampe net als een geel vlekken in de mist en van hem niks as een lange, donkere schaduw. En dan kon ik wel schrouwen van bangigheid. Je moesten het maar eens weten, mien jong, dacht ik

En op een avond wist hij het en hij vroeg er naar. De mensen hadden 't hem verteld.

En toen loog ik.

„Ze bent gek, de mensen,” zee ik. „Gek bent ze. Nou ja, best bent mien ogen niet, maar mien wark doe 'k er toch best om. Trek je van de praties van de mensen toch niks an, jong!”

„Dâ doe ik ook niet,” zee hij, maar 't klonk zo vreemd. En ik voelde dat hij mij de hele avond zat aan te kijken. Maar ik hield mij goed.

't Ging nou um alles, dat wist ik.

Die nacht heb ik geen oog dicht had. En de volgende avond heb ik mij nog meer bezondigd.

Wij hadden een plannechien afspoken, ikke en mien moeder.

Een ure voordat hij kwam, legde ik een naalde op tafel, vlak bij 't koffieblad, een armslengte van de kante en vlak voor de stee, waar hij altijd zat. En toen ging ik mij aan 't oefenen, tien, twintig keer, om hem zo te griepen, zonder gezoek. Dat had ik gauw in de slag en toen hij er een kwartier was, zee ik: „Nou, moeder, da's ook wat moois! Laat ie daar zo maar een naalde op tafel liggen!” En ik stond op en liep naar zien stoel.

„Kiek,” zee ik, „daar heb ik hem al.” Ik greep de naalde op, liet hem eventjes goed zien en toen stak ik hem op 't speldekussen onder de spiegel.

„Kun je die nog zien liggen, Harmke?” vroeg hij en hij vroeg 't zo bliede.

„Dat zie je toch!” zei 'k, maar 't harte bonsde mij.

„Nou, wat praten de mensen dan....” mopperde hij toen. En ik hoor het hem nog zeggen! Verduld mensen, ik hoor het nog!....

En toen....

Of het goed gelukken van ons plannechien mij toen naar 't hoofd stegen is en dat ik daarom zo onvoorzichtig werd, ik weet het niet....

Wij hadden zo'n grote katte, hè?.... Zo'n grote, roodbonte katte, een echte oude snoepert, die je altijd in de gaten houden moest.

En ineens, daar zie ik die katte midden op de tafel zitten. Ik tuur nog eens. Ja hoor dat is de katte, mooi recht op en de kop een beetje scheef naar mij toe.

„Die gloepense katte,” zeg ik. „Hier, jij lelijkert!” En ik geef hem een slag!....

Och mien arme stumper, daar sla ik de grote stenen melkkanne

van de tafel.... En de kanne kapot!.... En de melk over zien kleren nog liefst.... En ik an 't goelen....

Hij dreef.

„'k Ga maar even schone kleren antrekken,” zee hij nog. 't Bent de leste woorden, die 'k van hem hoord hebbe....

Hij heeft d'r nooit wéér weest....”

„Nooit meer?” vroeg de man.

„Nooit meer,” zei 't oude vrouwtje.

Ze probeerde te lachen. Een paar tranen kwamen langzaam uit haar blinde ogen door de rimpeltjes op haar wangen rollen.

't Was lang stil.

De vrouw en de man keken elkaar aan. Hij knipoogde niet. De vrouw zuchtte.

„Zal ik je nog wat pepermuntjes meegeven, Harmke?” vroeg ze. „En krijg je wel een kruikie mee naar bed, als 't zo koud is?”

„Hij is later trouwd met Jans van Hillechien,” zei ze. „En hij heeft nog drie kiender bij heur kregen ook. Nou bent ze beide dood. En dat oudste meisje, dat voorkiend, die is nou al grootmoeder sinds een jaar.... Ja — waar blijft de tied hè?.... Waar blijft de tied?....”

Mèt sloeg de klok. Plotseling opgeschrikt, stond ze op, trok de poes, die zich met alle nagels vasthaakte aan haar bacien rok, los, taste dan, nèt weer verkeerd natuurlijk, naar haar tasje en pakjes.

„Och mien stumper, is 't al halftien?.... Gauw dan, Harmke!.... Gauw wicht.... Anders krieg je nog brommen van de vader en moeder ook! ...”

En dan, ondanks alles, moest ze lachen. „Ik hadde overgrootmoeder wezen kunnen en 'k ben nog een meisje, dat bange is voor de moeder!”....

Vriendin stopte gauw nog wat pepermuntjes in haar tasje.

Vriend droeg zwijgend haar schoudermantel aan.

1932.

OUDEJAARSNACHTLEGENDE

OUDEJAARSNACHTLEGENDE

Henderkien van Garrit-Jan Spiekerboor zat bij de heerd en bakte nieuwjaarskoeken. Garrit-Jan zat tegen haar over bij de tafel en rolde ze op met de breischee. 't Was stil en goed in de kamer. 't Was oudejaarsavond.

't Liep tegen een uur of elf. De oude staartklok aan de muur tik-takte langzaam het nieuwe jaar tegemoet en hij gorgelde wat, een diep keelgeluid, als van een ouden man, die wat zeggen wil. Dat deed hij altijd, een paar seconden vóór hij slaan wou. Maar nu klonk het bijzonder, anders dan anders, alsof hij zich bezinnen wou en haast niet verder durfde.

Het oude jaar ging dood. Straks zou de tijd stil staan, zoals een steen, die omhoog is geworpen een ondeelbaar ogenblik stil staat

in de lucht. Dan hield even alles op. Wonderlijk was dat! De tijd en de eeuwigheid, je wist haast niet, wat het wonderlijkst was.

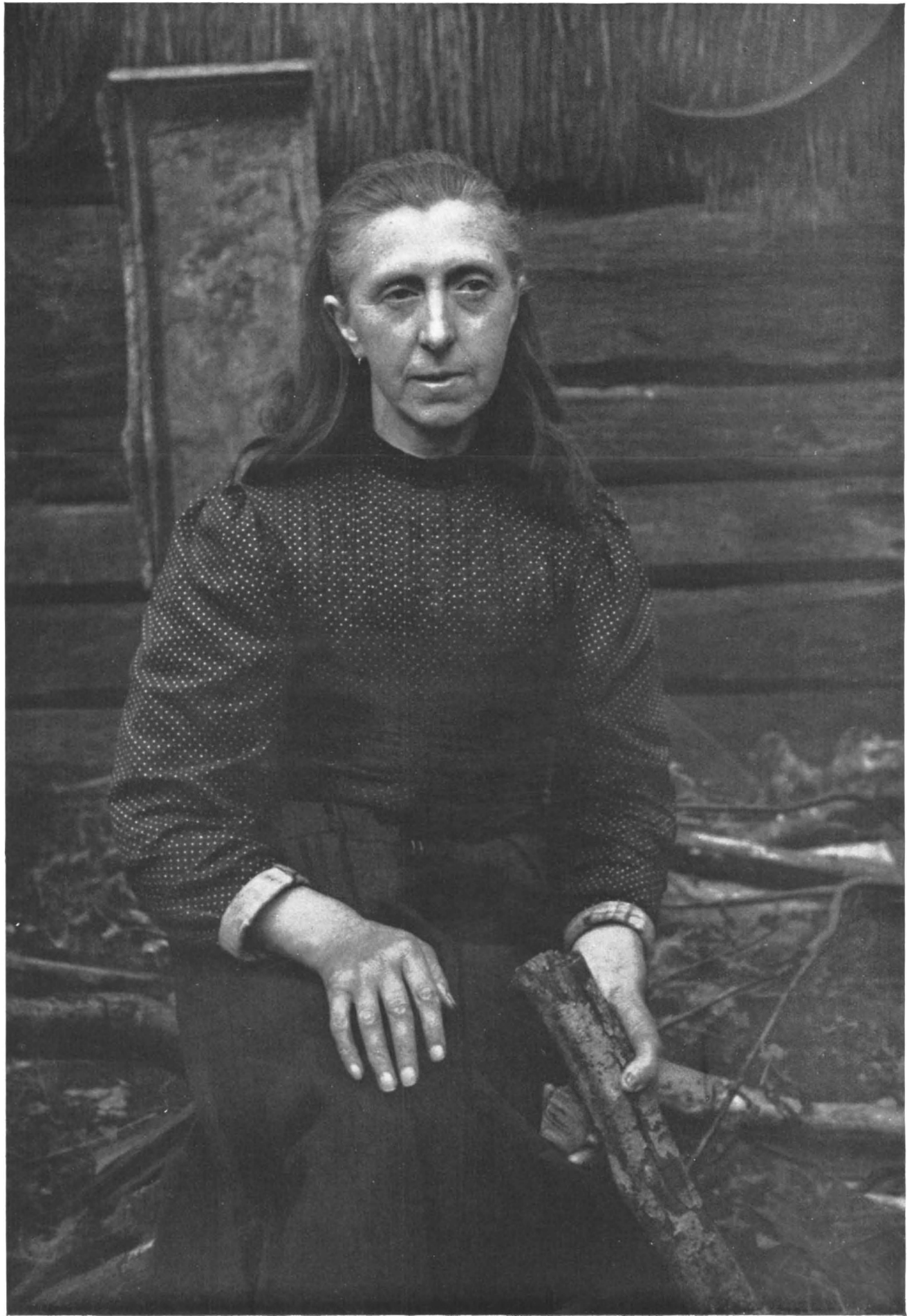
Garrit-Jan Spiekerboor zat er over te prakkizeren en hij werd er weemoedig en angstig van. Hij keek er de kamer en de meubels op aan, alsof hij een vreemde was in zijn eigen huis. De kerststobbe, die nu al een week in de heerd lag, brandde nog stevig en de vlammen, blauwe vlammen met rode tongen, kringelden en likten begerig aan 't vette nieuwjaarsijzer van Henderkien. De ketel, zwartgebrand, hing aan de geschuurde haalboom te zingen, zachtjes, klagend, men moest er van zuchten. En over de glimmende kabinetsdeuren en de gordijnen van de beddestee ijlden de schaduwen, angstaanjagend.... Men kon er alles van maken: heksen en elfen, met zwaaiende mantels en grijpende armen, een troep witte wieven en Derk-met-den-beer er op peerd achteraan.

Hè, Garrit-Jan werd wat rillerig, hij moest maar dicht bij het vuur schikken; men kon toch weten, dat het vriezen ging. Wat ritselde daar zo in de schoorsteen?.... De hond, die bij 't vuur lag, met de kop op de voorpoten, had het ook gehoord en keek met grelle groene ogen naar boven. 't Zouden wel vleermuizen wezen. Of-schoon, men kon niet weten, de schoorsteen, dat was de enige toegang van buiten af en 't was roezeboezig in de lucht. Men moest hem toch eigenlijk dicht kunnen leggen op zo'n avond.

„Wat joé vanavond mankeert, mag 't oude bessien weten,“ mopperde Henderkien. „Da's nou al de derde nieuwjaarskoeke, die ie mij stief laten worden. Dáár zit ik ze niet voor te bakken!.... Heb ie tieken in de kop, Garrit-Jan?“....

Hij schrok en keek heur an. Zij was warm van 't vuur en haar gezicht glom in 't licht van de vlammen. Zij was wat kort aangebonden vanavond. Die nieuwjaarskoeken ook! Zelf hadden zij ze niet nodig zoveel, zij waren een paar mensen op leeftijd en zonder kinder. Maar morgen, dan kwamen de kinder uit de buurt bij troepen

gelopen van huis tot huis en zongen heur liedje of zeiden heur wens. En dan moest er wat wezen, want ze kwamen met manden en doeken, met etensblikken en karbiezen en men wordt zo licht bepraat als men minder geeft dan een ander. En dan leek een hand vol rolletjes nog al gauw wat; als men daar stoterse koeken voor kopen zou, zou men zich arm geven. Nou, dan kwamen de burenen en de familie nog, die moesten ook een stapeltje hebben naast hun glas of hun koppien. Ga maar anstaan. Een honderd of vijf, zes, waren dan zo maar d'r door.

Henderkien nam het spekzwoertje en maakte haar ijzer vet. Zij nam de lepel en het beslag liep snisterend op het hete ijzer. Dan kneep ze de twee bladen op elkaar, hield het ijzer in 't knetterend vuur, één, twee minuten, dan was er weer één klaar. Garrit-Jan rolde de hete koek om de breischee tot een kokertje, dat dadelijk stijf en bros werd onder zijn langzame handen.

Een mooi ijzer had Henderkien. Het was al meer dan honderd jaar in de familie en er stonden de voorletters van heur overgrootmoeder nog in. D'r waren weinig mensen, die zo'n mooi ijzer hadden. Dat moesten de kiender ook waarderen, dat ze zulke mooie koeken kregen, dan konden ze toch haast met een minder toe!

Beulde daar een koe? Dat klonk naar zo in de nacht, dat klonk bijna menselijk. Als men niet beter wist, dat het een koe was, zou men geloven, dat Wiebe Moes, de oude scheper, toch gelijk had gehad

Henderkien stond op en schonk koffie in. Ze praatte wat, over nabers Klaassien, die vanavond een nieuw oorijzer op had in de kerk en over de prijs, die Willempie van Jans maakt had voor de eier. Waar praatte Henderkien niet over, als ze goed op dreef was?

Maar Garrit-Jan hoorde niet veel. Hij zee ja en nee, maar hij was heelendal verloren in zijn herinneringen van gisteravond. Toen was

de oude scheper komen buurten en ze kregen het over het oude jaar en dat de tijd zo rende. Toen kwamen ze vanzelf op geesten en witte wieven en meer wonderlijke dingen. En de scheper zei: „Geleuf dat van mij,” zei hij, „wat ze wel zegt van de oudejaarsnacht en van de dieren, dat die soms meer kunt als een mense, dat is waar, Garrit-Jan! Om twaalf ure, dan is 't oppassen met heur. D'r bent mensen die ze dan hebt heuren praten met mekaar, over de toekomst, over het komende jaar en 't was nooit veule goeds”

„Kerel in geen einde,” had Garrit-Jan toen gezegd, „dat zou 'k ook wel eens willen horen.”

Maar de scheper had hem gewaarschuwd.

„Het zou joe niet best bekomen, jongen! Het bennen altijd de kwaaiie dingen, die ze bespreken. Wat heeft men er aan, om die vooruit te weten? Ie willen te veule, man!”

En zie, toch kon Garrit-Jan maar niet los komen van de gedachte, dat het zijn nut kon hebben, om in de oudejaarsnacht in de stal te gaan luisteren, naar wat zijn vee hem zou voorspellen. Hij was altijd een waaghals geweest. Vroeger, als het ijs op het water lag, was hij een van de eersten, die er over ging. En nu scheen er iets van die oude geest weer vaardig te worden in zijn oude hart. Men zei, dat het een droog jaar zou worden, omdat de kortste dag zo helder en zonnig was geweest; dat was een uitzondering in de donkere dagen vóór Mid-winter. Als hij dat nou eens te weten kon komen, of dat waar was. Dan zaaide hij het zomerkoren wat vroeger en de boekweit in de laagte van 't veen. Hij moest nu doorzetten. Hoorde hij niks, dan wist hij voor altijd, dat Wiebe Scheper een oude leugenbuul van een kerel was.

En hoe dichter de wijzer de twaalf toeschoof, hoe vreemder en moediger het den ouden Garrit-Jan Spiekerboor werd. Vijf minuten voor twaalf stond hij op, schoof zijn stoel achteruit en trok zijn klompen aan.

„Waar wou ie heen?“ vroeg Henderkien.

Garrit-Jan zee: „Ik wil 't oude geweer in orde maken. Ik wil om twaalf ure het oude jaar uitschieten.“

Maar hij loog het, de oude man. Hij wou naar de stal, om van zijn koeien te leren. Hij dacht aan de oude kous in het beddestro, waar hij zijn geld in bewaarde. Die kon in 't komende jaar nog zwaarder worden, als hij de verborgen dingen maar wist.

Een boze lust had Garrit-Jan te pakken.

De Boze zelf was hem glad de baas.

Het maanlicht blonk koud door de halfronde raampjes. Het stond stil en wit in de schuur. Balken glommen. Een muis ritselde in het stro. Een worm knaagde in het hout. Garrit-Jan schoof als een spook over de deel, zacht als een dief. Er was een stem, die hem zei, dat hij terug moest gaan en onder het balkenslop bij de hilde, overviel hem plotseling een benauwdheid, zó hevig en zó vreemd, dat hij wegdook achter een stijl. Maar een koppige begeerte in zijn hart deed hem voortsluipen, tastend langs het hooi, voorzichtig schuifelend om de haverkist naar de staldeur, die hij met bevende vingers langzaam opendraaide. Toen liep hij op zijn tenen achter de greppel in de stal naar de hoek, waar een melkstoeltje stond, ging zitten en wachtte.

Een koe, de kleine roodbonte, had zich omgedraaid en keek naar zijn kant. De maan blonk in haar vochtige ogen, zij staarde een poos, wendde zich dan om en schuurde haar kop langs de paal. De ketting rammelde. Het paard stond als dood, met hangende kop, doorgezakt op één poot, maar Garrit-Jan wist, dat het niet sliep. De andere dieren wachtten, ze wachtten alle op het wonderlijke uur, waarop het oude jaar gestorven was en het nieuwe nog niet geboren zou zijn.

Toen ruiste de wind over het huis, een zachte, huilende toon ging

rond, iets als een snik klonk daartussen en alle dieren, ook het paard, hieven de kop en luisterden. Een koe kreunde mmmm.... een lang gerekt geluid, oneindig treurig. En toen kwam een stem, als van een heel oud man, van de plaats waar het paard juist zijn kop opzij had gedraaid: „Dat wordt een slecht jaar, kameraad”

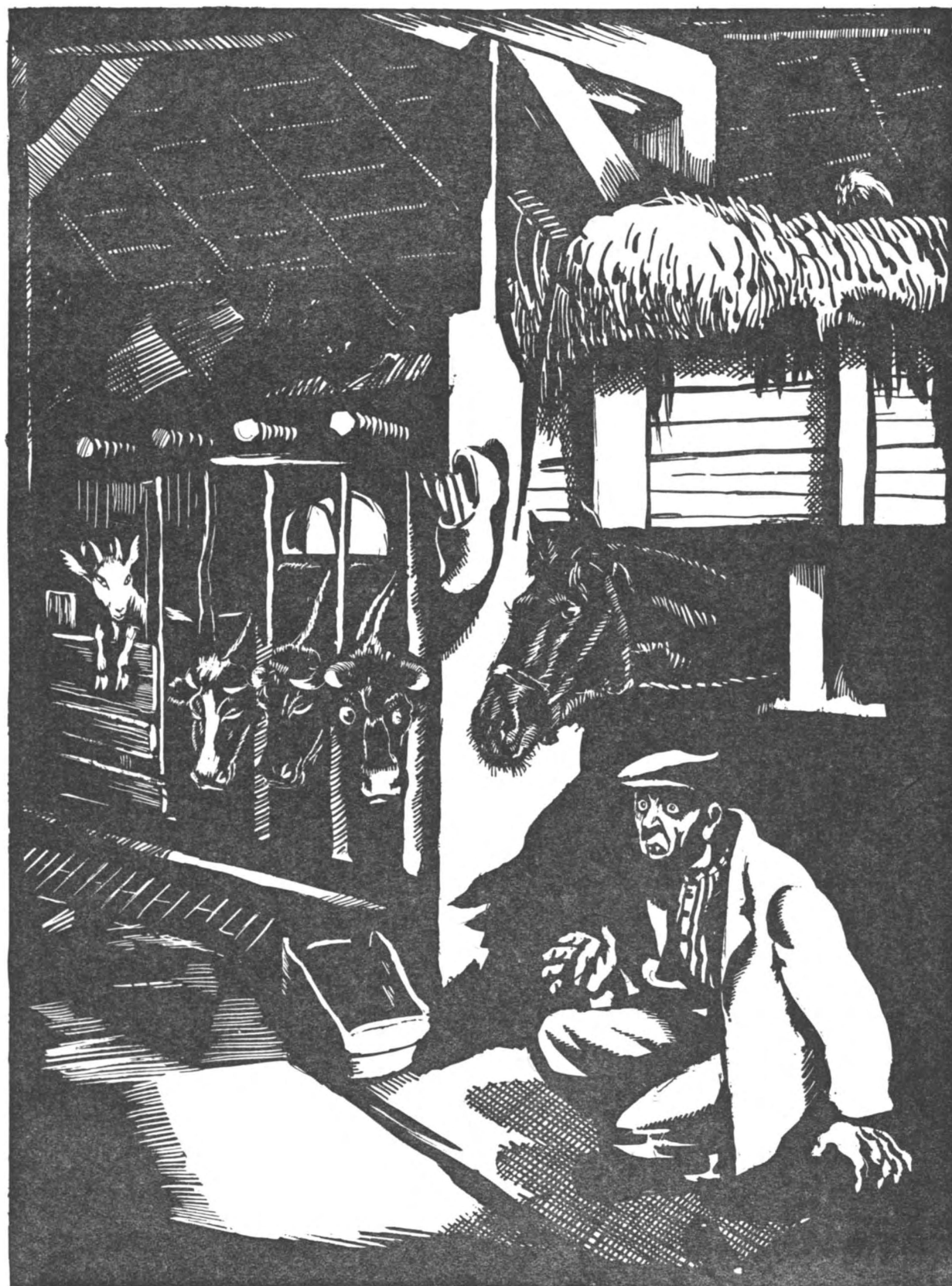
Garrit-Jan Spiekerboor dacht, dat hij schreeuwde, hij hief zijn armen in ontzetting op en sperde zijn mond open, maar hij gaf geen geluid. Hij wou opspringen en weglopen, maar hij kon het niet. Vastgehouden door onzichtbare handen, moest hij luisteren naar zijn vee en hij hoorde zijn eigen vonnis aan.

De koe stond stil en haar bek, dat zag de boer, bleef dicht, maar het was háár stem, die antwoordde: „Mmmm, 't is nog geen bloeimaand”

En die andere stem weer: „Nee, maar de bloeimaand komt Had ik dat ooit gedacht, dat ik den baas naar het kerkhof zou rijden?”

Toen zuchtten alle dieren, de geit bonkte dof met haar horens tegen het hok, de varkens gierden en een zacht, verdrietig geklok ging op boven de hilde, waar de kippen zaten. En den ouden Garrit-Jan Spiekerboor was het, alsof twee sterke ijskoude handen hem van achteren grepen bij zijn keel en hem neertrokken en meesleurden, waarheen? Hij wist het niet. Hij zag tanige, grijnzende gezichten van witte wieven oplichten en verzwinden; hij voelde, dat een schare boze geesten zich vrolijk maakte over zijn benauwing en plotseling viel hij, die p, die p, in al sneller vaart en smakte neer. Een vlijmende pijn, als van een mes, sneed door zijn hoofd, bloedrode golven overstromden hem, toen sloot een grote duisternis hem in.

Toen Garrit-Jan zijn ogen weer opsloeg, zat hij in zijn leuningstoel bij de tafel en een kring van burens en kennissen stond geschrokken om hem heen.

Henderkien was daarbij en greep huilend zijn hand.

„Garrit-Jan, lelijke oude kerel dan toch!”

Ze was bitser dan ooit in haar angst.

Maar hij keek haar aan, met zo'n vreemde, koude blik, dat zij zweeg en kermend ging lopen door het huis.

De scheper begon te vertellen: Dat hij gekomen was, om nieuwjaar te wensen en dat Henderkien hem al bij de banderdeur tegemoet gekomen was, vol angst om hem, Garrit-Jan, die vlak voor twaalfen spoorloos verdwenen was. Dat zij gezocht hadden, eerst met hun tweeën, toen met de andere burenen mee en hoe zij hem eindelijk gevonden hadden in de stal, met zijn benen in de koegreppel, met zijn hoofd naast de schop, waar hij zeker op gevallen was, want het bloed drupte uit zijn haar. Ze hadden, toen ze hem in huis hadden gedragen, maar gauw een lap met koud water gelegd op de wond. Of 't nou al wat beter met hem ging? En of Garrit-Jan nou eens kon vertellen, wat er gebeurd was?

Ja, dat kon Garrit-Jan wel; het was tijdens het gepraat van zijn buurman in al zijn verschrikkelijkheid weer tot hem doorgedrongen. Maar hij was nu weer goed bij kennis, de oude voorzichtige Garrit-Jan Spiekerboor, die nooit meer zei, dan hij kwijt wou wezen en altijd een achterdeurtje vond, om uit een moeilijk geval te raken.

Maar toen hij wou beginnen te spreken, ofschoon zijn mond lachte en zijn handen geruststellend gebaarden, neep de verschrikking van deze nacht hem de keel dicht en de angst loerde uit de hoeken van zijn ogen. Hij moest eerst wat drinken, om zijn stem te vinden. Toen praatte hij, ja, dat het toch singelier was en hoe gauw een mense toch wat krijgen kon. Daar was hij op de zolder, om 't olde geweer te halen en toen heurde hij wat in de stal, alsof er een koe los was gebroken. Hij d'r naar toe. En daar achter in de stal, in 't donker.... Lag er geen melkstoeltje naast hem? Ja, zie je nou wel.... Daar

strompelde hij over 't stoeltje Och man, toen was 't gebeurd, toen lag hij buiten westen.

„Hè-hè-hè-hè!” ie moesten er eigenlijk omme lachen, dat zo'n onnozel melkstoeltje hem daar te grazen genomen hadde, hè? Henderkien moest de stopflesse met brandewien en rozienen maar eens aankrijgen, dan zouden ze maar eens drinken op 't nieuwe jaar! „En veul heil en zegen, mensen! Alles, wat wenselijk is, heur!”

Ze waren allen gerustgesteld. Het werd een vrolijk uur.

Maar in die nacht deed Garrit-Jan Spiekerboor geen oog dicht. Hij lag in de beddestee, boven zijn geldbuul, naast zijn Henderkien en als hij zich keerde, deed hij 't heel voorzichtig, om haar niet wakker te maken. Hij wou kreunen, hij wou schreeuwen, maar hij deed het niet. Hij lag met beide handen aan zijn bonzend hoofd, en knarste zacht op zijn tanden en hij moest luisteren, telkens opnieuw naar die schrikkelijke woorden: „Hadde ik dat ooit gedacht, dat ik den baas”

En de volgende dag zat hij bleek en stil bij de heerd, een oud gebroken man, liet de brandewijnskom onaangeroerd en luisterde niet naar wat de mensen praatten, die nieuwjaar kwamen wensen. Henderkien deed vele keren het verhaal van het melkstoeltje en probeerde even vaak om Garrit-Jan aan het spreken en aan het drinken te krijgen. Het gelukte haar niet.

Maar tegen de avond, toen Henderkien even weg was gegaan, greep hij woest naar een stopfles, die nog bijna vol op de tafel stond en hij dronk, bijna zonder te rusten, tot het vuur van de brandewijn ging laaien in zijn geplaagd hart en het licht en vrolijk maakte. Toen stond hij op en bij de tafel en de stoelen langs, steunend op wat onder zijn handen kwam, sleepte hij zich naar de beddestee en sliep tot de volgende morgen.

En voortaan, als hij nuchter was, poogde hij zich zelf wijs te maken,

dat hij in de Oudejaarsnacht in de stal in slaap was gevallen en dat hij gedroomd had, schrikkelijk duidelijk gedroomd, natuurlijk, dat kòn toch, maar dan toch gedróómd! En als dat niet langer vol te houden was tegen de scherpte, waarmee de herinnering zat vastgebrand in zijn brein, of tegen de weemoedige, alles-wetende ogen van zijn paard, dan ging hij bij Lambert Kruikien in de herberge en dronk, tot hij niet meer lopen kon en ze hem op een varkenskar of een kruiwagen, als een stuk vuil naar zijn boerderij reden, waar de schelle, verdrietige stem van Henderkien het huis vervulde met haar klacht.

Op de Maartmarkt verkocht Garrit-Jan Spiekerboor zijn peerd. Dat was een slimme zet, dacht hij. Hij verkocht het aan een Groninger boer, die het meenam tot achter Middelstum en hij kocht een oud, mak peerd weerom, veur veel te vele geld. Dat trok hem 's avonds naar huis terug. Het knechtje zat op de wagen en achter hem, op wat zakken, lag Garrit-Jan tevreden te snurken.

Maar een weke later verkochten Hatsmans jongens, die vlak naast Garrit-Jan woonden, heur boerderij en op de verkoping zat die Groningerboer en kocht veur zien zoons het spul van de Hatsmannetjes. En op de eersten Mei, toen Garrit-Jan Spiekerboor 's morgens buiten kwam, laat, nadat hij zijn roes had uitgeslapen, daar liep zijn eigen zwarte peerd, dat hij verkocht hadde naar Groningerland, in de weide naast zijn land en het keek hem aan, stille en verwijtend, maar inwendig bedroefd, en het knikte met de kop, alsof hij zeggen wou: „Zie je nou wel, baas, dat ik nog geliek zal kriegen?“

Dat is de laatste dag geworden voor Garrit-Jan Spiekerboor.

Toen hij naar de harbarge ging, heurde hij voetstappen vlak achter hem, maar als hij omkeek was er niemand dan hij zelf op de weg. En toen hij bij Lambert Kruikien zat, toen kraakte de lege stoel, die tussen hem en Lambert stond. Het was de Dood, die hem volgde, waar hij ook ging. Garrit-Jan wist, dat hij hem niet meer ontlopen

kon. Maar toen hij veel had gedronken, kreeg hij er vree mee en hij praatte en lachte tegen hem. En toen hij terug ging naar huis door het tweedonker, want het liep al tegen de avond, toen gingen ze arm in arm en Garrit-Jan vertelde hem, van zijn leven, van de sterke stukken, die hij al had uitgehaald, van het bedrog en de leugens — al het kwade, wat hij wist van zichzelf, vertelde Garrit-Jan. En de Dood glimlachte en knikte wijs en mild.

Maar hij begon pas te spreken, toen ze in de schuur gekomen waren. „Je moet de koeien nog afvoeren,” zei hij. „Garrit-Jan Spiekerboor, klim op de hilde en gooi wat hooi naar beneden”

Garrit-Jan deed het. Het was een goede vriend, die het zei. Maar toen hij boven was, nam die vriend de ladder en legde hem op de grond, tegen de stalmuur.

„Het is genoeg, Garrit-Jan Spiekerboor, kom nou en ga met mij mee.” Toen stapte Garrit-Jan van de hilde en viel door het balkenslop en lag stil op de deel.

En de Dood nam zijn ziel en bracht die waar die hoorde, voor Gods troon.

Maar zijn lichaam werd gevonden door Henderkien. En het werd begraven, de vierde dag en gereden op de wagen van den naber, den nieuwen buurman, die zelf zijn zwarte paard bestuurde.

De koeien stonden bij het hek en keken, met grote, vochtige ogen.

En het paard trok langzaam voort over de zandweg en keek naar de koeien en knikte met zijn kop: „Zie je nou wel?”

1934

ONGEWOON AANZOEK

ONGEWOON AANZOEK

Zolang wij de oude Janna gekend hebben, is ze voor ons, mensen van de heide, een moeder geweest, ik kan 't niet beter zeggen. Op haar graf heeft de dominee van Emmen haar Deborah genoemd. Toen hij ons uitlegde, wat voor een vrouwmens dat geweest was, zeiden we: „De oude baas heeft gelijk, het is een schone en ware naam. 't Is spijtig, dat we dat niet eerder geweten hebben.”

Na de schaapherder, die voor ieder kwaaltje kruiden en voor ieder wondje een pleister had, was zij onbestreden de voornaamste mens in de streek. Wij waren trots en nijdverig op ons bezit. Wij hebben te samen haar huisje vernieuwd, toen het zo bouwvallig werd, dat haar zoon, die in een ander loeg woonde, haar bij zich in wou halen. Toen is zij gebleven.

Als een jongen een natte broek gehaald had in 't moer en niet naar huis durfde, dan ging hij naar oude Janna en als die hem thuis-

bracht, dan kwam het goed. Daarom sprokten de jongens haar hout en sneden de heide voor haar sikke. Als een deren wat had met haar jongkerel of omgekeerd, dan bracht zij dat weer in 't reine. Daarom stroopten de jongkerels wel eens voor haar. En als de ouden het niet eens konden worden over wat van belang, dan zeiden ze: „Durf ie met naar ol' Janna?“ Die ongelijk had bedacht zich twee keer. Daarom hebben de ouden toen haar huisje opgeknaapt. Zij was een moeder in Israël. Zij kon dat wezen, omdat ze een voorbeeld was in alles. „Zo goed en zo wies as ol' Janna“, dat is hier maar van éne zegd, dat was het peerd van Wiebe Kamps. Dat was een eer voor Janna en voor 't peerd. Want dat dier liep zonder leidsel waar het heen moest en de kleine kinders van Wiebe kropen het tussen de poten door.

En toch is die oude Janna eens één keer slim ongemakkelijk geweest. Hoe we dat weten, kunnen we niet nagaan. Ol' Janna heeft het niet verteld en Hendek-Jan ook niet. Maar zowat komt bij ons altijd uit. Dat stuift als het veenpluis op de wind. Particuliere zaken zoals de stadsmensen hebben wij niet. Ons aller belevnissen zijn gemeengoed, zoals vroeger de markegronden. Daar laten wij onze gedachten en onze verbeelding over weiden. Dat is de schone gemeenschap van de heidemensen.

Oude Janna had met de punt van 't broodmes een gaatje gekrabd in de dikke laag ijsbloemen op haar ruitjes en loerde daar door, omdat zij zo verlangde, wat van de wereld te zien. Toen zag ze, strompelend over de harde knorren van 't bevroren heidepaadje haar oude buurman Hendek-Jan aankomen, hangend tegen de koude Noord-Ooster als een schipper in de lijn en de kop, als benauwd voor een slag, weggedoken in de kraag van de duffel.

„Och, die stumper,“ zei ze, want hij had voor een maand of drie zijn vrouw verloren en woonde nou alleen met zijn schapen en zijn hond.

En ze trippelde gauw terug in 't kamertje, zette de ketel op het vuur, veegde met de schoteldoek haar gezicht schoon en dan een kommetje en legde daar al vast een dikke klonte in. Dan ging ze zitten met de koffiemolen.

Wat is dat, als een oude buurman zijn vrouw verliest en je bent zelf pas een jaar weduwwrouw. Dan heb je hem meteen alles vergeven, wat je met hem beleefd hebt; dan denk je: „Wij bent hier maar een poosje meer,“ en je vergeet je eigen verdriet om dat van een ander. Want een vrouw zonder man is niet veel, maar een man zonder vrouw is jà niks.

In 't achterhuis liep hij al te steunen over de koude en hij rittelde zijn klompen gauw uit. Toen kwam hij op de kousen binnen en beukte zijn handen tegen de schouders.

„Dag Janna, wat is 't koud mens, wat is 't koud.... 't Is ja afgrijselijkst“

„Dag Hendek-Jan, och kom maar gauw bij 't vuur, oude stumper. Ga maar gauw zitten, daar in de stoel van Jan. Koffie is zo klaar, hoor. Een dikke klonte lig al in je kommechien.“

Gekerm en verlangen an de éne kante, niks dan medelijden an de andere.

Zij schonk de koffie op en hij warmde zich. De drup viel van zijn neuze en snisterde op de kachel. Zij keek hem an en merkte wat vreemds. Hij kwam hier iedere dag op deze tijd, maar zijn oogjes, wat was daar nou mee? Zag ze dat nu voor het eerst? Die oogjes waren niet koud. Die gloeiden en brandden als een midzomervuur. Ze dronken de koffie uit de schoteltjes en praatten over 't weer en over de schapen en over vroeger. Maar Hendek-Jan praatte het meest over hem zelf.

Hij zei: „Een man allenig is niks, Janna.“

„Mien stumper, wat zou 't?“

„En een vrouw allenig is ook niet veel,“ zei Hendek-Jan.

„Schei d'r over uut,” zei ze en ze veegde een traan weg.

Dat deed hij ook. Ze waren beiden bewogen. De weg naar hun hart was uitgesleten door de vele ontroeringen van een lang leven. En Janna dacht aan haar Jan, die al een jaar bij den Heere was en daar op haar wachtte. Waar geen koude was en geen eenzaamheid.

„As wij daaran denken,” begon ze, maar hij viel haar in 't woord.

„Met zijn tweejen is beter, Janna” En hij rukte zijn stoel wat naar de hare.

Een beetje onzeker keek ze hem aan. O zeker, als hij 't aardse be-
doelde. Hij had schoon gelijk.

„Ach mien stakkert, geliek hèn ie jà!”

„As ik nou nog es weer net as vroeger, hèn” Hij zocht naar woorden. „Net as vroeger as verleden jaar zo met zn tweejen kon wonen, hèn?”

„Ja,” zei ze en ze dacht ook aan vroeger. En ze lachte een beetje.

„En dan altied met zijn tweejen van de morgen tot de avond. — As ie mij nou es zagen, Janna, as ik allenig mien pottien koke mien koffie zette mien huussien schoon holle hoe 'k ligge te kleumen in dat grote bedde”

Hij keek uit de hoekjes van de ogen naar haar, maar zij was heelen-
dal medelijden en schudde de kop over zijn ellende.

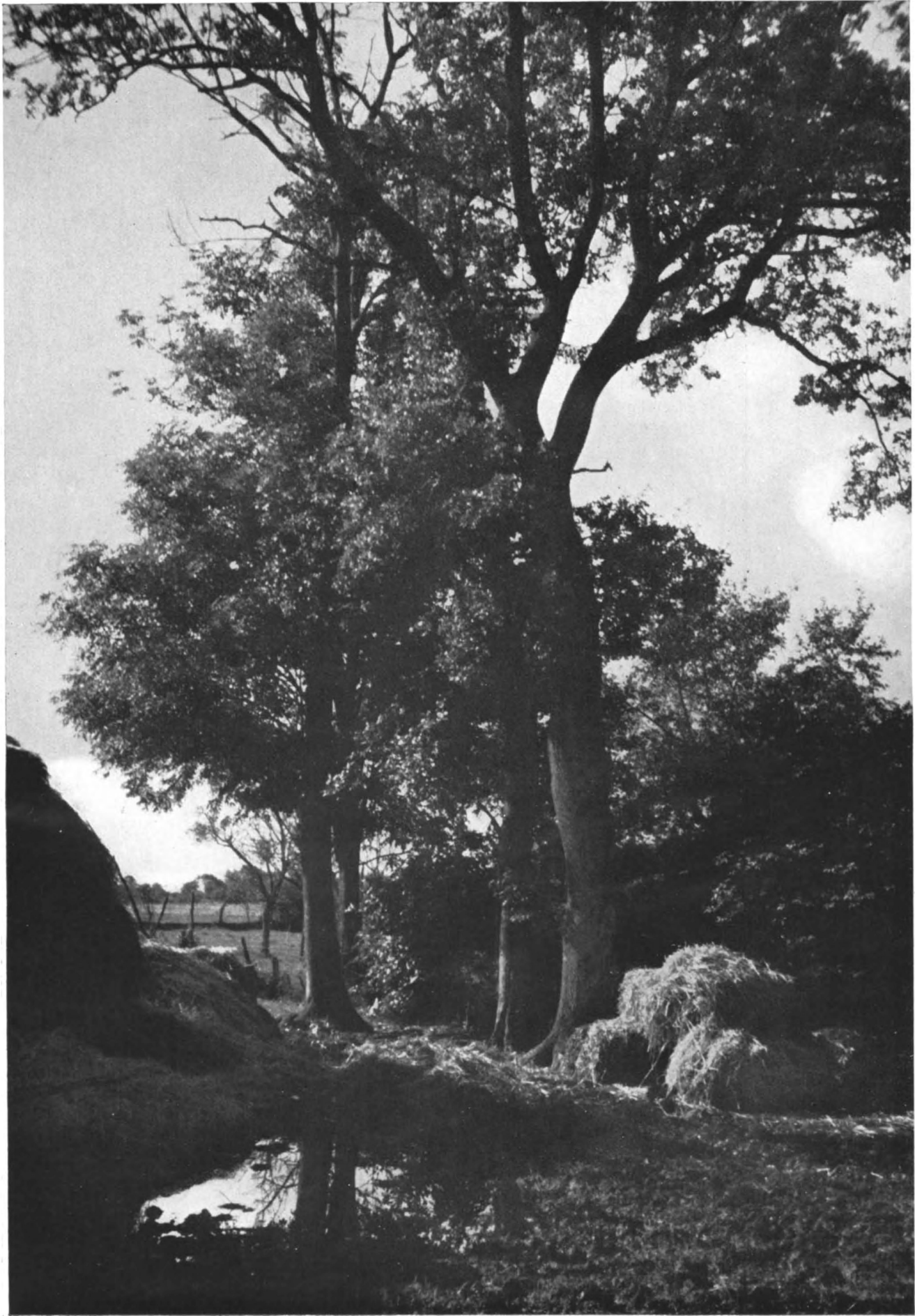
„En as ik het nou nog es zo as vroeger kon kriegen,” zei hij.

„Ie moeten naar boven kieken,” zei ze. Maar daar wou hij niet van weten.

„Wij zitten hier in de koude,” zo dacht hij er over. „Wat helpt 't mij dan, of 'k al wete, dat ergens een warme kamer is?” En voor dat ze aan 't woord kon komen, vroeg hij: „Janna,” vroeg hij, „zou ie mij helpen, as ie konden, om het zo as vroeger weer te kriegen?”

„Och Hendek-Jan, hoe kun ie dat nou vragen? Dat zou ik ja zeker!”

„Maar ie kunnen het ja, Janna,” zei hij toen en hij lachte.

Daar schrok ze van. 't Was een vreemde lach, als van een jongkerel.

„Wel nee, Hendek-Jan, hoe kom ie daar nou op?“

„Maar Janna, nou wou ik je toch wiezer hebben Kiek es,“ zei hij en toen stond hij op, (zij staarde hem an) „mien deern dan toch,“ zei hij en toen kwam hij naast haar staan, „as ie nou es in mien huussien kwamen, hè? Mien lievert, ik heb já mien hele leven van je houden“

„Wat zee ie daar, Hendek-Jan?“ vroeg ze. Ze was wat duizelig, maar haar stem werde heel vast en kregel.

„Wel, als wij nou es samen, nou ie begriep 't ja wel“ en hij sloeg zijn arm om haar rugge en kwam met zijn koude, rode neuze vlak bij haar gezicht.

„Wat wou ie?“ riep ze en ze vloog in de benen, zo kregel als een jonge meid. „Hendek-Jan, is 't je in de kop slagen?“

En toen hij haar weer te na kwam, raamde ze hem in de borst, dat hij tegen de tafel storrelde.

„Ie, oude smeerlappe,“ riep ze, „ie lelijke oude kerel! Denk ie dan, dat ik mien Jan vergeten hebbe? Moet ie de satan in mien huussien brengen?“

„D'r uut, d'r uut!“ riep ze, toen hij met grote, verschrikte ogen nog wat zeggen wou en weer op haar afkwam.

„Uut mien huussien!“ en zij greep de pook.

Eén stoot kon ze hem nog geven, toen hij in de klompen ronkelde.

„Ie bent já een hekse! Boeh, olle hekse!“ riep hij en hij schrouwde haast.

„En ie hebt de satan!“ antwoordde ze en zij schrouwde heelendal.

Zij krabde het gaatje open, dat al weer met een vliesje bedekt was, zij veegde haar ogen af en zij keek hem na. Hij dook nog meer in de kraag en hij strompelde over de bulten, zo haastig, alsof zij nog met de pook achter hem aan zat.

Zij stak hem de vuist na. „Kom d'r nog es in, ie olle zwien,” zei ze. „Drie maanden is je Margien dood, dartien maanden mien Jan. Wat moet een mens wel niet beleven!”

Toen werde het haar te machtig. Ze snikte in haar schort. En ze bad: „Och Heere, wees zien oude ziele genadig.”

En toen keek ze weer door het gaetje en ze prevelde: „Ik zal hem toch niet slim zeer daan hebben? Och, als hij langs komt ja, ik zal maar een teste met een kooltje vuur voor de ramen zetten Dan kan ik hem zien, als hij vandage nog langs komt Och en dan”

Nee, nee, zij kòn het niet doen

Maar even later zette ze de teste neer en keek

As hij langs kwam, zou ze hem toch maar weer d'r inroepen

Dat is, wat wij wisten van die éne ongemakkelijkheid van oude Janna. En ook daarin is ze ons, meen ik, tot een voorbeeld geweest.

1933

ALS DE DIEREN SPREKEN....

ALS DE DIEREN SPREKEN....

Oude Berend heeft het verzekerd: „Bij ons, hier in Drente, daar kunnen de dieren praten in Midwinternacht.”

Hij zit bij boer Wapse in de schuur zijn koffie te drinken als hij dat vertelt, plat op de deel, de kromme rug tegen het stalschot; hij krummelt nog wel eens wat om op de boerderij, als er het een of ander karweitje is.

Jonge Berend zit vóór hem op het gedorste stro en kauwt paardebonen. Zijn vader, Albert Bartels, is vast arbeider bij boer Wapse, daarom mag hij hier ook komen. En als oude Berend er is, dan helpt hij hem met het werk, voor paardebonen en verhalen.

Zij rusten uit. Twee arbeiders van zeven en van zeventig jaar. De hond ligt tussen hen en kijkt van den één op den ander. Hij snuift zo minachtend, als jonge Berend hem een paardeboon voorhoudt en

kijkt zo menselijk sneu; daardoor krijgen ze 't er over, of de dieren verstand hebben.

„Ie kunt mij gerust geloven,” zegt oude Berend, „in Midwinternacht, dan kunnen ze praten; maar ie moet er natuurlijk oor voor hebben, om het te verstaan. Als de klokke twaalf slaat, dan begint de haam. „Kien-de-ke ge-bó-ó-ren!” kraait de haam. De koe antwoordt hem. „Boe-boe, waor, waor?” vraagt de koe. Maar het schaap, dat weet er het meeste van, want dat is er bij geweest indertijd, toen 't gebeurde in de stal. „In Bè-èt-le-hem!” zegt het schaap. Nou, meer tijd hebben ze dan meestal niet, want bij de laatste slag hebben ze heur praatvermogen weer verloren zal 'k maar zeggen. Wie weet wat men anders nog horen kon”

Jonge Berend kijkt verschrikt en ongelovig.

„Leugenbuul!” zegt hij, om zijn ouden vriend te beproeven.

„Ja mien jong, het geloof kan 'k joe ook niet geven,” zegt de oude met een zucht. Hij smijt het dik uit zijn kommetje zeer beslist over de dorsvloer en bergt zijn pruim, die hij bewaard heeft op de haverkist, weer zorgvuldig in zijn ingevallen mond. Kauwend en steunend werkt hij zich op en schikt het stro terecht.

„Ik heb het al van mijn vader,” zegt hij, „en die loog nooit. Is het zo onmogelijk? Ze kunt het mekaar toch best van ouder op ouder overpraat hebben? Ie weet nog niet, wat de beesten kunnen, mien jong! Ie bent nog maar zo'n kiek- uut- de- dop”

Hij zoekt zijn dorsstok. Als hij die gevonden heeft, praat hij weer:

„Ie leert toch uit de Bijbel op schole? Heb ie dan nooit van de ezel van Bileam hoord? Die kon toch ook praten?”

Die oude Berend toch! Zijn witte wenkbrauwen hangen als gordijntjes voor zijn ogen, daar gluurt hij vragend onderdoor. Hij heeft een bochel van het werken op het land, hij staat gebogen en zijn benen zijn zo krom als dorsstokken. 't Is een vraagteken, die oude Berend. Zo hebben het werk en het leven hem gemaakt. „Waarom?” vraagt

hij, zonder woorden, „waarom geloof ie mij niet?“

Ja, als het in de Bijbel staat

De dorsstok doet drie slagen. Ho, oude Berend moet eerst in zijn handen spugen.

„Nou, kammeraad?“ vraagt hij dan.

„k Kan wel waar wezen,“ zegt jonge Berend. „Ie zult het wel beter weten as ikke“

Sedert die dag zoekt jonge Berend naar iemand, die hem meer kan vertellen. Het is moeilijk om één te vinden, want je kan niet bij iedereen aankomen met zulke rare vragen. Niet bij andere jongens, want die lachen je uit. Niet bij vader, want die snauwt je af. Niet bij moeder Geesse, want die heeft geen tijd. Vooral de laatste weken niet. Ze wordt te kort van adem, zegt ze, ze kan zo goed niet meer voort als anders.

Maar op een Zaterdagavond in December komt Bartje en blijft de Zondag ook. Die is nou boerenknecht in Hunzeloo en als zijn kleren kapot zijn, komt hij eens overwaaien. Aan Bartje kun je gerust zo iets vragen, die is te vertrouwen.

Bartje weet er ook niet veel van. Hij heeft ook wel eens zo'n verhaal gehoord, maar dat was toch anders, dat gebeurde niet in Midwinter-nacht. Dat gebeurde in de nacht van oud op nieuw. Daar moet in de buurt van Hunzeloo een boer woond hebben, die hoorde zijn eigen dood aankondigen door 't vee. Het vee kan in de oude-jaars-nacht waarzeggen. Ten minste, dat willen de mensen mekaar wel eens wijs-maken. Die boer, die moest waken bij een koe, — vertelde Bartje, — en toen hoorde hij dat dier zeggen, tegen het peerd: „Da's ook wat, dat je nou in 't komende jaar den baas naar 't kerkhof moet rijden.“ „Ja,“ zei 't peerd, „maar 't is nog geen Mei“

Toen verkocht de boer zijn zwarte peerd, heel wijd weg. Hij wou zorgen, dat het geen gelijk kreeg. Maar wat gebeurt er, jong?

Die boer, die dat peerd gekocht had, die ging over de kop. — Wat was dat? — Ja, dat was zoveel, als dat hij geen geld meer had, maar wel schulden, toen moest zijn hele boel verkocht worden op een boeldag. Het peerd, dat werde verhandeld en verkwanseld en op een dag, op de markt, kocht de buurman-van-den-boer, van den ongeluksboer zal 'k maar zeggen, die kocht dat zwarte peerd. Toen de ongeluksboer dat zwarte peerd bij zijn buurman zag, toen viel hij van schrik van de kar af. Onder 't rad natuurlijk, en meteen morskood. Dat was in 't laatst van April. En op de eerste Mei, toen werd de man begraven. En omdat ze voor de lijkwagen maar één zwart peerd hadden, huurden ze 't peerd van den buurman er bij. Toen werd dat er ook voor gespannen, net zo als de koe voorspeld hadde. Dat vertelde Bartje.

Maar hij zegt er bij: „Laat je maar niks wijs maken, hoor Berend! Het bent allemaal praatjes van niks, mien jong. Zo hebben ze mij er ook vroeger wel eens tussen willen nemen.“ „Maar oude Berend geloofde het tòch!“ verzekert de kleine. „Oude Berend is niet wijzer,“ zegt Bartje beslist. „Die vertelt zoveel gekke dingen. Oude Berend heeft één van de vijf uit heideplukken, geloof dat maar van mij.“ „'t Kan wel waar wezen,“ zegt jonge Berend. „Je zult het wel beter weten as ikke“

En ondertussen weet hij nog niet, wat hij er van denken moet. Hij laat het nu maar zo. Hij legt het raadsel bij zich neer, als zoveel andere en denkt er niet meer over. Maar nu en dan, bij het lezen van een versje over het Kindeke van Bèthlehem, of als de haan naar hem knipoogt met zijn kop op zij, dan wil zijn hart weer geloven, wat zijn verstand ontkent.

„De wonderen bent de wereld nog niet uit,“ zegt oude Berend vaak. 't Kan wel waar wezen!

Het gebeurt op een avond, als jonge Berend bij Wapse in de stal is,

onder 't melken, dat vader door Egbert, Berends oudere broertje, naar huis geroepen wordt.

„Dadelijk thuiskomen bij moeder.” En de boer komt bij jonge Berend staan.

„Jong,” zegt hij, „wat dunkt je, ie bent hier zoveel op de boerderij, ik zou 't best eens aardig vinden, als ie hier eens bleven eten en slapen vannacht....”

Hij lacht slim en aanmoedigend. Maar Berends mond zakt open van verbazing.

„Meen ie dat, Wapse?”

„Wel zeker, dat zou best eens kunnen. En waarom nou dadelijk vanavond niet? Je vader en moeder zullen het best goed vinden. Nou?....”

„Nou, graag Wapse!”

„Afgesproken,” zegt de boer. „Dan moest ie hier maar blijven. Wat dunkt je, als wij Wiebe en Knelis ook eens lieten halen?” Daar is Berend tegen.

Wiebe en Knelis, dat zijn twee jongens van moeder Geesse, die zij meegebracht heeft, toen zij met vader trouwde. Ze zijn dik en lui, ze durven niks en ze klikken. Nee, dat is niets gedaan.

Maar vóór Berend zijn bezwaren in kan brengen, komen ze de stal inslenteren, zonder een woord en staan verlegen te grijnzen. Het was zeker al afgesproken, dat vader ze sturen zou. En even later, daar heb je de zusjes ook nog. Afijn, dan moet Berend dat maar nemen zoals 't is. In elk geval mag hij vanavond eten als een turfsteker. En lekker, man! Brood met spek en brood met gebakken bloedworst. En elk een ei! Wie zou gedacht hebben dat er mensen bestonden, die zoveel lekkers in huis hadden!

Aan tafel wordt er ook over gepraat waar de jongens slapen moeten.

In 't hooivak, dat wordt afgesproken. Een beddestee is er niet meer

vrij. De meisjes moeten ook een stee hebben.

Harmke, de boerendienstmeid, is er tegen. „In 't hooivak is 't veel te koud,” zegt zij.

Het gesprek van grote mensen is soms moeilijk te volgen.

„Komt je jongen vanavond, Harmke?” vraagt de boer.

„Ja, natuurlijk,” zegt de meid, „het is toch zoveel als Zaterdagavond?”

„Ga dan maar in 't stookhokke, Harmke!”

„Dank je wel,” antwoordt Harmke, „daar is 't mij te koud!” Wapse lacht. „Ik dacht,” zegt hij langzaam, „dat ie op zo'n avond al warm waart van joe zelf!”

De meid bromt wat en wordt rood. Vrouw Wapse schatert. En de zusjes lachen ook een beetje. Maar Berend begrijpt er niets van.

In 't hooivak, zo blijft het. Harmke zal er dekens in brengen. Maar eerst mogen ze nog een uur op het ganzebord spelen. De boer doet ook mee. Die ernstige, stijve Wapse is vanavond net een jongen van hun jaren.

Vrouw Wapse is uitgegaan.

Om een uur of acht worden de jongens door Harmke in 't hooi gebracht. Ze mogen hun kleren aanhouden. De meid brengt een peluw voor hun hoofden, dekt ze onder de paardedekens en stopt het hooi warm achter hun rug. Haar gezicht, tijdens dit beredderen, staat strak en bezorgd.

„Slaap ie altijd goed door?” vraagt ze. „Of word ie 's nachts ook wel eens wakker?”

Neen, ze slapen altijd als marmotten.

„Dan is 't goed,” zegt Harmke. Ze neemt de lantaarn en gaat weg. Berend ligt naast het schot. Hij ziet haar door een kier in de stal. Zij scharrelt er wat rond met de lantaarn en een oude leuningstoel,

daar kan ze zeker geen plaats voor vinden. Wat doet ze ook met een stoel in de stal?

De koeien kijken rustig en dom in het licht. Ze staan met de koppen naar Berend. Ze herkauwen. Eén, de roodbonte, zucht als een mens en schurkt ongeduldig zijn kop langs de paal. Waarom laat die Harmke ons niet met rust? Je zou er op zweren dat hij zo-iets bedoelde. Alleen het praten mankeert hem.

Er is iets geweest, een gevoel van blijde verwachting, dat heeft Berend de hele dag vergezeld, maar hij heeft het vergeten door de grote verrassing van het mogen eten en slapen bij den boer. In dit ogenblik komt het sterker terug: Morgen is het Kerstfeest. En meteen gaat zijn hart aan het bonzen: morgen is het Kerstfeest en hij, hij slaapt naast de koeien. Nou zal hij kunnen weten, wat waarheid is: of ze kunnen praten bij de klok van middernacht!

Daar gaat hij voor overeind zitten. Hij loert door de kier.

„Harmke! Harmke!“

„Wat is er nou nog?“ bromt de meid.

„Harmke, wanneer is het Kerstnacht, nou of morgennacht?“

„Nou,“ zegt Harmke, „of stràks, liever gezegd. Nou is 't nog maar avond!“

„Fijn,“ zegt Berend. En in zijn opwinding vergeet hij om zijn geheim te bewaren.

„Dan kunnen de dieren praten, hè Harmke?“

„Je bent niet goed wies,“ meent Harmke. „Wel te rusten. Ogen dicht. En pas op, dat ik je niet meer hore!“

Harmke loopt de schuur door en haar schaduw, door de slingerende lantaarn, springt mee langs het dak. Een deur slaat. Stilte. Duisternis.

Nu komt het fijne, tere licht van de maan zweven door de half-ronde raampjes. Vage, wonderlijke gestalten treden naar voren. Er kraakt

en tikt wat in de hanebalken. Er sluipt iets, bijna onhoorbaar, over de deel. Berend voelt de tegenwoordigheid van geheimzinnige wezens. Hij griezelt, maar hij wil toch wakker blijven, hij spert zijn ogen open. Een ketting in de stal rinkelt zacht. Een koe neurt. Nu wordt alles, ook het vreemdste, waarschijnlijk. Een bundel manestrallen valt door het dak, een lichtende weg naar de hemel. Langs zo'n weg zijn de engelen gedaald in de nacht. Jozef en Maria gaan door het land en zoeken de stal, waar het Kindeke geboren zal worden.

Berend loopt met hen mee. Hij wil er bij zijn, als de Heiland is geboren. Hij is een herdersjongen uit de velden van Bethlehem.

In deze heilige nacht gebeurt het wonder.

Als Berend wakker schrikt, weet hij zeker, dat hij een stem heeft gehoord, die hem riep. Hij zit rechtop, hij wrijft in zijn ogen en staart in de nacht. Waar is hij....? In de stal van Bethlehem? In de schuur van Wapse....? Nu is het Kerstnacht! Het licht is nog sterker geworden. Een zilveren glans ligt op de wanden. Een hond huult ergens in het veld, een weemoedige roep. In het huis koert de duif: „Roe-e-koel.... uh.... Roe-e-koel.... uh....” met een zacht nageluid, diep in zijn keel, alsof hij zich bezint op een verhaal. Uh.... ik heb je wat te vertellen.... uh.... hoe is 't ook weer?....

Berend geeuwt en laat zich weer vallen in het hooi. Mèt slaat de klok. Een ketting rammelt. De varkens knorren en wroeten in het stro. Er bonst iets tegen het schot.

Daar is een stem, eerst gedempt, dan luider. Waarom rinkelt die koe-ketting nu zo?....

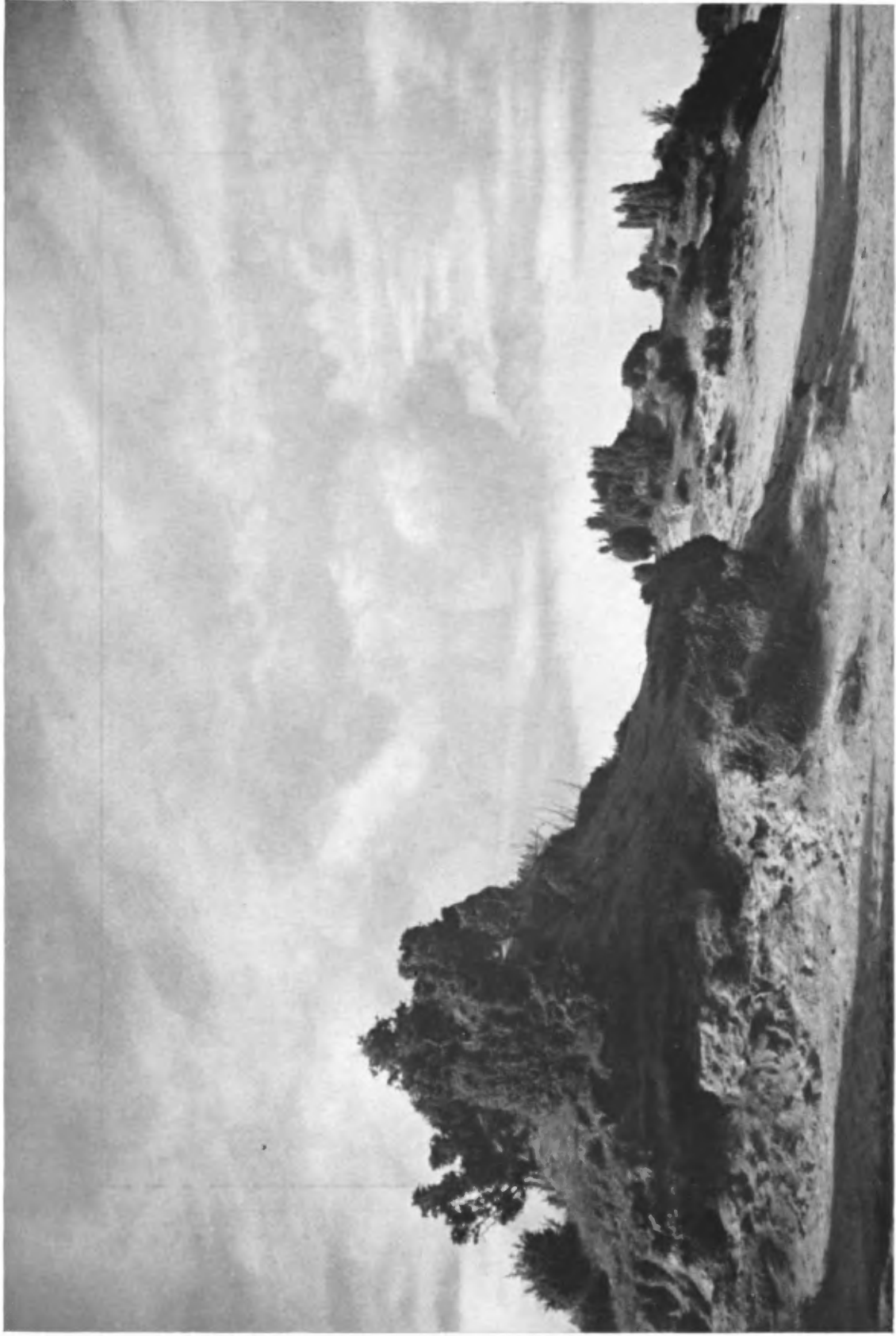
....„Kiend is geboren,” zegt de stem.

„Waar....?” vraagt een ander.

En het antwoord komt duidelijk door de stilte van de nacht:

„Hier vlak naast, bij Albert Bartels en Geesse. Daar hebben ze nou drie soorten van kiender....”

In de stilte, die volgt, stommelt een koe overeind en loeit hees en onrustig

Maar Berend is al van het hooi gegleden en sluipt hijgend over de deel naar de deur.

Hij zoekt sidderend de grendel, hij wil schreeuwen, maar er komt geen geluid uit zijn droge keel. Koude rillingen gaan over zijn rug, de angst zakt zwaar in zijn benen. Hij werpt zich tegen de deur, hij stort zich naar buiten op kousevoeten rent hij door de sneeuw. Boze machten zitten hem op de hielen, een zwarte grijphand met koude, wrede vingers is aldoor vlak achter zijn rug. Hij komt zelfs bij huis niet tot bezinning. Hij rukt schreeuwend de deur open — die is niet gegrendeld — en rent over de drempel. Verwilderd staat hij een ogenblik, dan schiet hij als een kat onder de tafel.

„Mien grote griezels, wat zullen wij nou hebben?“

Vader Bartels bukt zich en trekt aan een spartelend been een klein, kermend jongetje te voorschijn.

„Wel, alle mensen, dâ's onze Berend,“ zegt hij. „Wat zullen wij nou beleven in vredesnaam? Geef antwoord!“

Berend huult door. Daarom krijgt hij, om te kalmeren, een paar stevige tikken op zijn brits. Dat helpt werkelijk. Het jammeren gaat over in snikken. Berend kijkt met natte ogen rond, hij ziet vrouw Wapse staan en vader, hij ziet het hoofd van moeder Geesse op het kussen in de bedstee en hij snuffelt, want hij ruikt een vreemde lucht; hij merkt, dat hier iets bijzonders moet zijn.

„Vooruit,“ dringt vader, „komt er nog wat?“

En Berend, door zijn nasnikken heen vraagt: „Is is is hier het kiend van Bethlehem geboren?“

Dat was een vergissing van hem. Hij weet nu wel beter, hij is in zijn eigen huis.

Vrouw Wapse licht hem in.

„Je hebt een broertien 'kregen,“ zegt ze.

„Dan is het tòch waar!“

„Wat is waar?“

„Dat de dieren praten kunnen,“ zegt Berend.

„Hij slaapt nog,“ meent vader.

„Wat kom ie hier doen? Waarom lig ie niet in 't hooi?“

„Nou,“ antwoordt Berend, „dat vertel ik je ja. De koeien hebt mij verteld, dat hier een kientien geboren was“

Maar hij brengt het ze niet aan het verstand. Ze begrijpen er niets van. Berend mag even het broertje zien, dan moet hij as de weerlicht weer in zijn nest teruggaan.

Een langwerpige pak, waaruit aan de bovenkant een kaal hoofdje steekt, dat is het nieuwe broertje. Een gezichtje, rood en saamgeknepen en lelijk, het lijkt het gezicht van oude Berend wel.

„Daar wordt je boterham weer wat dunner van,“ zegt vader.

Ja, Berend is ook niet erg blij met deze verrassing. Hij heeft al broertjes genoeg. Moeder Geesse bracht verleden jaar vier tegelijk in hun huis.

Aan vaders hand gaat hij terug door de Kerstnacht, daarom is hij niet meer bang. Hij sloft, hij heeft van den een of ander een paar klompen aangeschoten in de schuur, ze zijn hem veel te groot, maar nu merkt vader toch lekker niet, dat hij op zijn kousen door de sneeuw is gegaan. De sneeuw kraakt. Millioenen kristalletjes schitteren. Het vriest. Als ze nou, in de vakantie, nog eens op schaatsen mochten komen!

Bij de schuur, in het maanlicht, staat Harmke, de meid, met een man. Berend kent hem niet. Harmke vraagt hem, Berend, het hemd van 't lijf, maar hij vertelt niets meer. Ze geloven hem toch niet en hij verlangt naar zijn bed.

Daarom vertelt vader. Ze hebben schik om zijn verhaal, alle drie. Laat ze maar lachen. Hij nestelt zich behaaglijk naast de broers in

het hooi, naast die sufferts, die door alles heen slapen. Hij voelt zich groot, hij weet, wat zij niet weten. Dat de dieren praten kunnen en dat ze weer een broertje gekregen hebben.

Maar de Heiland is ook geboren, niet nu in deze nacht, maar toch in net zo'n nacht, lang geleden. In Bèthlehem! zei het schaap. Dat was er bij geweest.

Berend huivert. Hij knuffelt zich weg in het geurende hooi en knijpt zijn ogen dicht.

Morgen is het Kerstfeest.

1935

OUDEN VAN DAGEN

OUDEN VAN DAGEN

De klok van de oude kerktoren doet zeven rustige slagen deinen door de stille voorjaarsmorgen. Vlak er op lawaait de schel van het armhuis over de mannenzaal. Dat is altijd het begin van de dag. En altijd is het dan Pietje, Pietje Schram, die het eerst in het smalle paadje naast zijn bed staat, ondanks zijn stijve been en de last van zeven en zestig jaren. Hij wrijft een keer stijf over zijn bruin gezicht, een paar keer over zijn totaal-kale schedel. Hij knipoogt naar het warme kuiltje, waar hij juist uitgekropen is, rekt zich en zucht: „Ehè!”
..... Heel diep en voldaan.

Eén stap en één zwaai, dan staat hij op blote voeten voor zijn muurkastje, opent het, scharrelt uit een geheimzinnig hoekje een vies zakje te voorschijn en draait zorgvuldig zijn pruim. Zijn listige oogjes zijn daarbij strak gericht op de zaaldeur, zijn handen naar het donker van de kast. Als hij dan, smakelijk kauwend, zich omdraait, kijkt hij zó fris de lange zaal over, alsof hij niet nog pas te slapen lag.

„Goeie-morregen jongens!“ galmt zijn vrolijke stem. „De slaop uut?“ Hij doet kwajongensachtig van de morgen tot de avond. Dat schijnt wel bij de dag erger te worden.

Er komt geen antwoord. De meeste mannen zijn uit hun humeur, als ze gewekt worden. En bovendien, Pietje is een gevaarlijk manneke. Je moet oppassen met hem. En liever geen antwoord geven, als hij niet speciaal tegen jou praat, want je weet nooit, of hij je er door zal halen, ja of neen.

Dit is het huis van de heel ouden en verlatenen, van de eenzamen, die spoedig voor God zullen staan. Dit is het grote graf, waarin ze geborgen zijn door een familielid of het armbestuur of de kerk. Hier wonen allen, met wie het leven geen raad meer weet.

In vijf en twintig bedden ligt een oude te steunen en zich te rekken. Langzaam worstelen zich de lijven op de ellebogen omhoog. De zaal is vol gezucht en gekreun, als ze zich moeizaam over de rand van hun ijzeren ledikanten werken.

Pietjes buur, de dikke luie Kooimans, is weer in slaap gesukkeld. Hij snurkt. Zelfs nu ligt er een kwaadaardige trek op zijn vet gezicht.

„Baos, d'r uut!“ roept Pietje. „Je koeien bulken!“

Kooimans slaapt door.

Dan zet Pietje beide handen als een trechter om het oor van den slaaper en toetert er in: „Wil je niet opstaan, blief dan maor liggen, moe' je maor weten“

Verder komt hij niet. Kooimans slaat grommend naar hem. Pietje lacht en zwaait zijn been naar de wasbakken aan 't eind van de zaal.

Dit kleine, verschrompelde mannetje, heeft zin voor de humor van het leven. Hij heeft schik, als hij het eerst van allen zich staat te was- sen en al die andere oudjes in twee lange rijen tussen de bedden bezig ziet, om met stijve beweginkjes, hijgend en steunend, hun kou- sen aan te trekken; allen in gelijke dikke wollen borstrokken, in ge-

lijke gestreepte onderbroeken met kniebandjes; de een scheef-, de ander kromgegroeid, allen grijs.

Buut knielt voor zijn bed, onder zijn scheurkalender, die, uitgezonderd het oude staartklokje, de enige versiering vormt aan de lange houten wand. Je kunt zijn knieën horen knakken. Hij verbergt zijn gezicht in zijn grote handen en ligt lang onbeweeglijk.

Buut is de enige, die dat doet. Hij alleen ook durft met rustige overtuiging spreken over „het geloof“. Maar naast hem zijn er velen die hopen.

Buut is een man van invloed in het tehuis.

't Is hier juist andersom als in de wereld. De wereld, die begint bij het grote hek met de vergulde knoppen en het bordje: „Tehuis voor ouden van dagen.“ Daar weegt meestal het woord van den oudste het zwaarst.

Hier niet. De oudste is De Bruin, die onlangs twee en negentig geworden is en iedere dag sterven kan. Die heeft niets meer te zeggen. De jongste is de vader van het tehuis en hij heerst over allen. Maar de regenten zijn merendeels nog jonger dan hij. Hun woord is wet. Schrammetje en Jan van Gerrit Donker zijn de jongsten van de verpleegden. Zij vormen met Buut het driemanschap, dat leiding geeft, als de vader afwezig is. Maar Buut wordt het meest geëerd, doordat hij zo anders is als de anderen.

Deze drie doen zelfs verplegersdiensten en ontvangen daarvoor drie stuivers meer zakgeld per week. Buut helpt, als een moeder, De Bruin uit bed en op zijn stoel, haalt water, wast zijn rimpelgezicht en zijn bevende handen en trekt hem zijn kleren aan. Nu zijn pantoffels nog. „Zo, dâ's al weer klaor, hè ouwe? Lao's kieken, zit je dassie wel goed? En moe' je nog een schone buusdoek, hè?.... Nee, die is smerig, die gooien we vort.... Zo, kom nou maor met. Pak me maor om mien lief, net as aaltied. Zachies an maor, heur!“

En dan strompelen ze samen de zaal af, de trap af, naar de gang,

waar De Bruin z'n stokken staan. Daarmee kan hij zelf verder naar de eetzaal hompelen. Buut komt terug, om de bedden op te maken. Ondertussen helpt Jan van Gerrit Donker de oude kindse Marten. Diens ronde lichtblauwe kinderogen zoeken de hele dag naar iets, dat héél ver weg, ergens moet zijn. En hij praat maar, praat maar 't Meest over z'n moeder, ofschoon ze al dertig jaar dood is.

„En doe zee ik, moeder zeg ik . . . hoe moet dat nou met die broek . . . want d'r zat een scheur in . . . zó'n scheur, jong . . . nee, wel zó! . . . En och, wat zee ze, wàt zee ze, jong? . . . Marten, zegt ze, d'r binnen nog meer broeken in de wereld . . .”

Hij huilt een beetje. „Gien slag . . . gien kwaod woord . . . niks niemendal . . .”

Hier trekt Jan hem onbewogen de boezeroen over het grijze hoofd.

Als het weer voor de dag komt, zoeken de betraande ogen rond:

„Waar is mien moeder nou . . .?”

Enige bedden verder, tussen al de zwijgende ouden, vermaakt Pietje zich weer kostelijk met den norsen Kooimans.

„Hol vast die waskom, baos. Nee, beter, 't is gien hondezweep en ik bin je zeun Johannes niet. Och, spat er waoter over je been? Grom maor niet, heur, ie komen er nog goed of. Beter een natte knie as een stieve knie, wat zeg ie? Lief kieken, heur! Zo, en nou zuwwe joe es fijn in de zeep zetten. 't Zal wel niet al de smerigheid uut je gezicht halen . . . Ja, as ie de ogen niet dicht hollen kunt, natuurlijk, dan gaot er wat naor binnen . . . Moe' je soms van binnen ok wasen worden, baos? Dank je, da's gien karwei, daor blief ik of. Al de regenten hebben gien geld genog, om daorveur zeep te kopen . . . Hol vast die kom!” . . .

God knoopt de draden van onze levens op wonderlijke wijze tezamen.

De komst van Kooimans in het tehuis was voor Pietje de grootste verrassing van zijn eentonig leventje en een geweldig buitenkamsje.

Er zit iets tussen die twee. Pietje heeft vroeger als boerenknecht ge-

diend bij dezen man en naar den mens gesproken heeft hij zijn stijve been aan hem te danken.

Pietje vergeet en vergeeft dat niet. Toen de jonge zwarte hem neergetrapt had bij het inspannen, heeft hij een week de tijd gehad, om haat tegen den baas te vergaderen. Die heeft zich diep ingebeten in zijn ziel. Een week heeft hij machteloos in de stal op zijn bed gelegen, terwijl Kooimans weigerde den dokter te laten komen. Wat hier en daorgunder, zo slim was 't niet! Een lap met edik d'r om, dan beterde dat wel. Was 't al niet mooi genoeg, dat het wark mos blieden liggen en dat Pietje toch te eten kreeg? Dat volk van tegenwoordig stelde een eisen, 't was slim!

En zo lag Pietje den baas te vervloeken, tot de koe ziek werd, die het dichtst bij zijn bed stond. Wijl het hier ging om een waarde van enige honderden guldens, werd de veearts geroepen. Die ontfermde zich allereerst over Pietje en liet hem naar het ziekenhuis brengen. Maar 't was te laat.

Nu is Pietje de scherpste prikkel geworden in de schorpioen, waarmee de oude Kooimans gekastijd wordt. Johannes, de oudste zoon, ontvluchtte het huis en liet niets meer van zich horen. De jongste bleef de luimen en wreedheden van zijn vader verdragen, tot de oude boer door een beroerte machteloos geworden was. Toen hij, enigszins hersteld, vanuit zijn stoel bij de haard op de oude manier weer regeren wou, zorgde zijn zoon er voor, dat hij hier opgeborgen werd. En hier betaalt Pietje, die dadelijk aanbod, den hulpelozen man te verzorgen, hem in kleine geniepigheden en plagerijen met woeker terug, wat hij vroeger aan onbarmhartigheid ontvangen heeft.

„Wat kiek ie toch lilluk, boas? Vuul ie joe niet lekker? Even de dokter veur je roepen? Nee? Nou, ok goed, heur! Dat gaot ok niet veur iedere kleinigheid, hè?“

Spreeken gaat moeilijk voor Kooimans, sedert zijn verlamming. Maar zijn ogen steken. Hij gromt, diep in zijn keel.

„Hei, hei, Hendek-oom!”

Hendek-oom is verdwaald in de straatjes tussen de bedden. Hij moest naar de wasbakken en nu grijpen zijn tastende handen Pietjes kale knikker.

„Kom maor, Hendek-oom! Zo, zie je wel, hier moe' j' wezen. Zâ 'k je helpen, nee? Kun je 't zelf? As je klaor bint, roep ie maor, heur! As je mien kop maor niet weer veur een wasbak ankieken”

De blinde glimlacht. Dan komen er allemaal grappige rimpeltjes om zijn dode ogen. Zoekend en tastend helpt hij zich.

Hendek-oom is de enige gehuwde man op de zaal. Het grootste verdriet van zijn oude dag is niet, dat hij langzamerhand zijn gezicht heeft verloren. Er is iets, dat veel erger is. Bijna veertig jaar heeft hij naast Diene-meu in het gareel gelopen, om nu nog van haar gescheiden te worden. Dat is het ergste. Wat zal men er aan doen. Ze brachten geen geld mee, toen ze in het armhuis kwamen. Niks as hun ouderdomsrente. Daarvoor konden de regenten hun geen eigen kamertje geven En zo slaapt Diene-meu op de vrouwenzaal en Hendek-oom bij de mannen. Maar overdag zijn ze samen. O nee, Hendek-oom mag niet brommen. D'r binnen nog redens tot dankbaarheid genoeg

Hendek-oom roept Pietjes hulp niet in, als hij terug wil. Hij gaat weer alleen op zoek. Deze keer helpt de vader hem terecht. Die is plotseling op de zaal verschenen. Hij knikt tevreden, want de meeste mannen zijn al begonnen, hun bed op te maken. Met de handen in de zakken gaat hij rond om inspectie te houden.

„Morgen vaoder! Dag vaoder” Waar hij komt, wordt eerbiedig een groet gemompeld.

Vader is dertig jaar schipper geweest. Hij is kort en breed, een gezonde zestiger. Hij heeft gouden ringetjes in zijn oren en zijn blonde haren krullen op tegen de rand van zijn hoge blauwe pet. Die pet zet hij alleen af als hij gaat slapen of bidden. En als de regenten

komen. Vader is goed en rond, maar een Fries en dus allereerst gesteld op orde en fatsoen. Regel moet er zijn!

„Jij Japie, heb jij je wel gewasse? Mannen, wie heeft gezien, dat Japie zich gewasse heit? Niemand? Je stinkt Japie, een uur in de wind. Allo jèr, jas uut. Nee, nee, boezeroen ook! En geen pratjes feintsje, wassel!”

Japie trekt nijdig zijn grijze hangsnorretje op en rommelt grommend in zijn kastje. Zijn rood-ontstoken oogjes loeren bang naar den vader, die gelukkig al weer doorloopt.

„Pietje! Pietje, zeep!” fluistert Japie.

„Zeep?” vraagt Pietje schelms en halfluid. „Vreug ie om zeep, Japie?”

Japie vloekt tussen zijn brokkelige tanden, maar meteen wordt hem een stuk sunlight toegestoken. Hij haast zich er mee naar de kraan.

„En jij, Lammert, hier ligt tabak op je laken. Kijk nou es an! Hoe komt dat nou weer, nou?”

„Even mien deuze vuld, vaoder. Uut de zak uut m'n kassie.”

„Die zak hoort in je kassie beneden. Je weet wel, ik wil niet, dat jullie hier tabak hebben. Begrepen?”

„Geliek heb ie, vaoder!” zegt Pietje.

„En jij niet te lang in je spiegeltje kijken, Leens.”

Leens krijgt een kleur als een kleine jongen en stopt verschrikt een scherf spiegelglas tussen zijn boeltje. Hij is een raadsel, die oude Leens. Negen en zestig is hij, maar zijn bloed stroomt nog snel en hij staat graag aan het hek, om naar meisjesbenen te kijken. Zijn ogen staan altijd ontevreden. Hij voelt zich een gevangene. Voor een paar dagen heeft hij uitgevonden, om zijn weinige lange haren met grote nauwkeurigheid zo te kammen, dat alle kaalheid bedekt wordt. Hij oefent zich hierin een paar keer per dag in een verborgen hoekje.

De vader heeft zijn tocht tussen de bedden beëindigd. „In orde,” zegt hij. Hij keert terug. Dan ziet hij nog juist, hoe Japie Pietje een

stuk zeep toestopt. Streng verhoor uitleg Japie draait er niet tussen uit. Lammert, nog nijdig over zijn standje, verklapt hem.

„Daor zal 't jeudechien wel meer van weten,“ kraakt het stemmetje van bochel-Lammert.

En het blijkt, dat Japie zijn zeep voor drie centen heeft verkwanseld.

„'k Zal nog eens denken over je tractement,“ zegt de vader kalm.

Dan gaat hij weg.

Japie vloekt hard. Buut komt verdrietig naar hem toe en praat overredend.

„Och, ie!“ zegt Japie. Hij bedaart toch iets.

Buut moet Lammert in bescherming nemen. Een stuk of wat oudjes dringen mopperend op hem aan. Van Pietje heeft hij al een opstopper te pakken.

't Is een ongeschreven wet: Klikken is iets heel ergs in een gemeenschap, 't gebeure dan onder schooljongens of in een tehuis voor ouden van dagen. En al betreft het ook dronken Japie

De eetzaal is lang en smal. En vooral donker. Want ze ligt aan de voorzijde van het gebouw en dus zijn de gordijnen voor de drie hoge ramen met gevangenisruitjes altijd angstvallig gesloten. 't Zou onvrij wezen, als de mensen, die daar buiten voorbijgaan, op de tafel konden kijken.

De wanden van de eetzaal zijn versierd. Op de deur hangt aan twee punaises een portret van de koningin, dat tegen het hout slaat, zo vaak de deur opengaat. En op de muren zijn in grote vergulde letters mooie spreuken geschilderd.

Zó als men binnenkomt, leest men: „Weest dankbaar!“ Met een uitroep teken. Dat mag wel met vurige letters op iedere muur van het tehuis geschreven worden, zegt de moeder.

Tegenover de ramen, op de langste wand, staat de mooiste spreuk. Het is er een van zes meter lengte: „Verlaat ons niet, terwijl onze

kracht vergaat." En op de derde wand boven het portret van de koningin staat: „Memento mori!" Dat begrijpen de meeste ouden niet. De koffie geurt in de trekpotten met kraantjes. Het brood staat op grote stapels gesneden. En de meeste mannen zitten al aan de lange witgeboende tafel zwijgend met hun suikerbussie te trommelen. Marten babbelt.

Leens staat bij een raam en loert begerig door een kier van het gordijn de straat op. Hendek-oom is op een stoel bij de deur blijven zitten. Telkens, als die opengaat, richt hij zich op en vraagt: „Diene?" Maar zijn vrouw komt nog niet.

Alleen Poppen-Geertje is er. Het schriële wijfje, met haar sneeuw-wit haar en haar dwalende ogen zit op een stoof in de hoek onverstanebare woorden tegen haar poppen te mompelen. Zij heeft er drie en een lange lijs, die ze allemaal de hele dag meesjouwt. Maar alleen de kleinste heeft een naam: Aart-Jan. Dat is de naam van haar laatste kind, dat gestorven is, toen het vier maanden was. Geertje heeft zes kinderen gehad, maar de andere vijf herinnert ze zich niet meer. Ze herkent ze niet, als ze haar soms komen bezoeken. Alleen Aart-Jan kent ze. Met Aart-Jan leeft ze.

Nu komen de andere vrouwen eindelijk aansloffen: gebogen, vergroeid, met rimpelgezichtjes als van oud verkreukeld perkament, juist als de mannen. Toch zijn ze anders, pittiger, flinker. Er glanst nog iets van levenslust in haar oude ogen, ze zijn minder moe, minder passief. Ze wachten niet zo zielig op het naderend einde.

Het fladderend beweeg van haar witte mutsen en haar gebabbel brengt leven en fleur in de zaal tussen de starende mannen. Het begint er op een grote boerenvisite te lijken.

Snibbechien en vrouw Groot kibbelen al weer. Het helpt niet, dat de moeder ze elk in een hoekje van de vrouwenzaal laat slapen, ze vinden elkaar wel en ze hebben altijd wat te haspelen. En nu is 't geen kleinigheid: „Old wief," heeft vrouw Groot gezegd, „lilluk old

wief." De kant op Snibbechiens muts trilt van verontwaardiging. Haar muizengezichtje wordt spits, de handen vliegen in de zij. En dan reit ze los: „Old wief? Old wief? Wie is een old wief? Bin ie dat niet? Flarre, die je bint!.... Kan d'r berre niet goed meer opmaaken! Kan gien eerpel goed meer schillen!.... Stumper, dâ je daar staot....!"

De vader komt tussenbeide en stuurt Snibbechien naar 't andere eind van de zaal. „Mars, schiet op!" Vrouw Groot huilt een beetje. Snibbechien steekt van verre haar vuist omhoog.

Alleen, afgezonderd van de anderen, zit juffrouw Juultje te geeuwen. Ze is in haar leven een verachte geweest, ze is het nog hier. Zij is de jongste, en toch de stumperigste en men spreekt over haar met een knipoogje en een slimme lelijke lach.

Juffrouw Juultje is een „slecht wief" geweest. Dat vergeven de vrouwen haar niet. De mannen zijn barmhartiger.

„Diene?" vraagt Hendek-oom onrustig. Maar 't is Annechien van Driekus, die binnenkomt en bij de deur reeds haar gewone morgen-zang dreint: „Gien oge dicht had vannacht; één uur heuren slaon, twee uur, drie uur.... Hoe een mense toch zo lang zonder slaop kan, hè? Maor 't is niet goed met mij, geleuf dat maor! En dan gien eigen huus om in te lieden, gien eigen berre om op te starven. Mense, mense, 't is toch wat...."

Niemand luistert naar haar. De stoelen worden bijgetrokken, want de moeder staot fris en rond op de drempel, kraakhelder met haar Friese muts en haar blozende wangen.

„Diene....?" Hendek-oom kan niet langer blijven zitten. Hij schijnt te voelen, dat er iets niet in orde is. De moeder brengt hem een slechte tijding. Diene-meu moet in bed blijven. Ze hoestte al een paar dagen en nu is 't zo erg, dat eerst de dokter geraadpleegd moet worden.

„Ik hoest ook!" roept Snibbechien.

„Ikke ook, slim!“ zegt vrouw Groot.

„Ja, ja,“ zegt de moeder, „dat weet ik wel.“

De blinde tast naar de deurknop.

„Wat wil je, Hendek-oom?“

„Ik gao naor Diene naor Diene toe natuurlijk naor Diene,“ stottert de blinde. „Ik h e u r bij Diene“

„Eerst eten!“ gebiedt de vader, aan 't hoofd van de tafel.

„Ik lus niks,“ stribbelt de oude man nog tegen.

„Eerst eten, Hendek-oom! Orde en regel mot er zijn. Dadelijk na 't danken mag je weg.“

De petten gaan af. De grijze hoofden buigen zich. De monden prevelen een gebed. In de diepe stilte begint Martens slepende stem plots luid over moeder te babbelen.

De vader haalt luid zijn neus op en zucht. Hij zet zijn pet weer op. 't Ontbijt begint. Ieder heeft z'n eigen suikerbussie en z'n eigen geheimzinnig knetterend papiertje met spek of kaas. De regenten kunnen zich met verschillende smaken niet ophouden. Ieder doet naar believen inkopen van vijf en zestig centen zakgeld per week. De koffie zonder suiker spettert in de kommen. Drie beboterde sneeden brood worden naar elk paar grijpende handen geschoven.

Voor Pietjes geestigheden is niets veilig.

„Wie geeft een versje op?“ vraagt de vader na de maaltijd.

„Ikke vaoder,“ antwoordt Pietje.

„En wat zal 't wezen?“

„Dit is de dag, de roem der dagen,“ zegt Pietje met een effen gezicht. En als de vader inzet en veertig oude gebroken stemmen devoot meezingen, maakt Pietje achter zijn suikerbussie met duim en vinger de beweging van geldtellen tegen Japie, die naast hem zit. Juist tegen Japie, die misschien zijn tractement missen moet!

Buut leidt den blinde naar boven. In Hendek-oom's strakke gezicht

lopen zenuwachtige trekkingen. Hij struikelt telkens van de haast. De vrouwenzaal is netter dan die der mannen. Iedere vrouw poogt naast haar bed een gezellig hoekje te maken met een kleedje, een tekstje en een bloempje. Er is een altijd durende wedijver, wie het mooist haar bed opmaakt.

In een hoek ligt Diene-meu en hoest. Ze trekt de dekens nog wat hoger, als de mannen naderen. Ze doet ook een beetje meisjesachtig verlegen. Buut is immers een vreemde man.

De blinde handen tasten naar haar hand.

„Diene Diene, hoe is 't ?”

Diene hoest. Ze krijgt het te kwaad, als ze zijn bezorgdheid ziet.

„Mien olle stumper,” zegt ze moeilijk.

Buut maakt het Hendek-oom gemakkelijk naast het bed. Hij weet, die blijft hier vandaag. Dan haast Buut zich naar beneden, om zijn tractement te ontvangen.

De vader is al begonnen. Op de grote bijbel, waaruit hij pas gelezen heeft, telt hij uit een groezelige geldbuil het kleingeld neer. Een voor een wordt een oude geroepen, om het op te strijken. Die lacht dankbaar en bergt het geld zorgvuldig weg in de punt van zijn zakdoek of in een buideltje met touwtje. Dan strompelt hij naar buiten.

Wie uit de bedompte slaaplucht van het gebouw over de uitgesleten drempel stapt, wordt omstuwd door de prikkelende frisse voorjaarslucht die zelfs deze stijve, naar de aarde gebogen lijven lichter maakt en opheft.

„Hè!” zegt een ieder blij verbaasd, „wat een morgen, hè ?” Ze snuiven en kijken rond. De dauw ligt te parelen op de heesters. De lucht is blauw, de wind Zuid. En dan die stilte. 't Is een feestelijke morgen. De koesterende zon en het pas-gebeurde tractement brengen glans in de ogen.

Houting, de bijna uitgeleefde oude jachtopziener, breidt zijn armen uit en zucht dieper dan anders. Hij maakt een rondgang door de

tuin en bekijkt de vorderingen van iedere heester, met zijn neus haast op de knoppen. Hij houdt zijn stok als een geweer in beide handen. Zo staat hij achter in de tuin voor 't grote hek en tuurt scherp het land over als een post bij een driefflacht. Eerst komen de weilanden. Daar rollen nog ijle nevels, doorlicht van de zon. Verderop is een boer aan het ploegen. Hij fluit. Damp stijgt uit de voren. En in de verte staat een blauwe streep dennebos boven de velden. Zij n bos. Houtings bos. Eén wens heeft Houting nog. Nog ééns terug te zijn in zijn bossen. Maar lopende op een uitgaansmiddag is het te ver. En wie zal hem er heen rijden? De freule is dood. De erfgenamen hebben hem zonder pensioen afgedankt. De regenten kunnen het niet bekostigen. Of hij een op de loop had, zouden ze vragen, zomaar een plezierritje voor niemendal.

Op dit plekje staat een bank. Houting zit er te staren en te zwijgen, een uur, twee uur, soms de ganse dag. Hij tekent figuren in 't zand met zijn stok. Het zijn misschien de wegen, die door zijn bossen gaan

Door een groepje heesters van hem gescheiden zit zwijgend en starend Kooimans. Pietje brengt hem iedere dag hier achter in de tuin.

„k Wil je nou es een poossien niet zien,” zegt Pietje. „Bah, wat kiek ie weer lilluk. As joen kop op een zwien stun, lustte ik gien spek meer. Vermoak joe maor, heur baos. Kiek, Hendek drif de koeien naor 't land. Hendek is een beste boer, dat is ie.”

Je kunt dit plekje gemakkelijk vinden. De knoppen heeft Kooimans voor een groot deel van de heesters geslagen. Soms gromt hij. Is het van haat? Is het van wroeging? Niemand stoort zich er aan. Zoals niemand zich stoort aan het grommen van een oude beer achter de tralies.

De meeste oudjes zitten te roken en te zwijgen om en bij de hoofdeur. Daar heb je 't gezicht op de poort. Daar beleef je nog eens

wat. De bakker komt en de man van de wasserij en de postbode. Die brengt meest alleen wat voor den vader.

De Bruin sukkelde naar buiten; hij kan zijn pantoffels niet meer van de grond krijgen en steunt op twee stokken. O wee, die drempel, als dat maar goed gaat.... Het gaat goed. Nu de tuin in. Zijn rug staat haast horizontaal, zijn hoofd hangt neer. Hij is een wandelend vraagteken: „Wat doe ik nog in de wereld? Hoe is 't mogelijk, dat ik nog leef....?”

„Vlug ter been snel ik heen,” zingt Pietje. Mèt hinkt hij den oude achterna, leidt hem naar een best plaatsje in de zon en zorgt, dat hij komt te zitten.

„Zo ouwe, laot je maor zakken, heur.... Toe maor, toe maor, zit ie al?.... Mooi! Zit ie goed....?”

De Bruin geeft geen antwoord. Hij zit goed. Hij leeft al haast buiten deze mensen om. Moeizaam wurmt hij zijn grote rode zakdoek te voorschijn en spreidt die over zijn bevende knieën. Nu kan hij gerust gaan soezen. Al kwijlt hij, er komen geen vlekken op zijn broek, de vader zal niet brommen.

Buut spant zich in, om Japie op de rechte weg te houden. Die is werkelijk overgeslagen bij het uitbetalen en de vader zal rapporteren, dat hij gevloekt heeft.

„Wees nou es kalm, Japie,” praat Buut. „Waarom moet de satan zich nou om joe verblieden? Foei, foei, één been in 't graf en dan nog vluken! Schaom joe, Japie. Pasop, ieder ogenblik kan 't leste wezen. Ja, schrouw maor, 't is om te schrouwen. En toon joe berouw vanaovond ok bij de regenten. Misschien krieg ie dan joen tractement nog.”

„En â 'k het n i e t krieg,” zeurt Japie.

„Dan krieg ie van mij een bussien suker en een half onsien spek.” Japie is maar half tevreden.

„Leen mij een schelling,” zegt hij, „of een kwartien....”

„Nee,” zegt Buut beslist. „Ie zollen het maor verzoepen.”

Dan kan zelfs Buut met Japie niets meer beginnen. Zuchtend keert hij zich tot zijn andere zorgenkind: De Bruin. Als hij ziet, dat die reeds verzorgd is, gaat hij naar de tuin om aardappels te poten.

Een stuk of wat van de sterkste oudjes zijn er al aan 't werk. Twee is het mooie weer in het hoofd geslagen. Ze stoeien als kwajongens.

Het is niet vervelend in het tehuis. Haast iedere dag gebeurt er iets bijzonders in 't grote gezin.

Vandaag tegen tien komt de dokter voor Diene-meu. Als zijn auto stopt voor de poort, komen van verschillende kanten uit de tuin de ouden als kinderen aanlopen om te kijken. De moeder opent het grote hek.

De dokter heeft zijn zoontje, een jongetje van een jaar of vier, meegenomen. „Dâ's aoreg,” zegt Pietje. „Kom maor es met, kleine buitel. Ik heb nog wat lekkers veur joe.”

Hendek-oom zit nog bij het bed en begint te beven, als hij de stem van den dokter hoort. Angstig luistert hij, als zijn vrouw onderzocht wordt, als de dokter fluistert met de moeder.

„Dokter dokter”

„Ja, Hendek-oom?”

„Is 't slim met Diene?”

„Wees gerust,” troost de dokter, „zware kou, anders niet. We zullen haar een drankje geven en dan kan je over twee dagen weer met haar in de tuin wandelen. Vandaag blijf je er onder, hoor Diene-meu.”

Diene-meu hoest. En achter de rug van den dokter hoest iemand heel erg. Daar staat Snibbechien. En daarachter staan andere vrouwen, die allen plotseling wat te zoeken hadden in haar kastjes. Zij hoesten ook zo erg. En 't voorjaar is een kwade tijd. En waarom moet Diene-meu wel een drankje hebben en zij niet?

„Ik hoest ook zo,” klaagt Snibbechien.

„En ikke,” zegt Annechien. „’t Is slim bar Hiele nacht gien oge dicht had Eén uur, twee uur ...”

„Ik wil ok graog een draankien,” zegt vrouw Groot.

„Van heur is ’t anstellerij,” weet Snibbechien. „Dat wief...”

’t Is goed, dat de moeder er is, anders hadden ze al weer ruzie gehad. De dokter spreekt met zijn ogen tegen de moeder. „Toe maar,” knikt die. Ze weten, er is geen ontkomen aan. De dokter moet al die oude polsen voelen. Hij laat ook alle vrouwen haar tong uitsteken. Hij zet een vreselijk gewichtig gezicht.

„Je krijgt een drankje,” belooft hij. „Allemaal!”

En beneden, met de moeder alleen, spreekt hij lachend met haar af, dat ze zeven flesjes dropwater zal maken. Ze moet Buut maar even sturen. Die kan zeven etiketjes halen met een latijnse krabbel er op en een heus drankje voor Diene-meu.

Dokter heeft moeite zijn jongen mee te krijgen. Hij zit op Pietjes gezonde knie in een kring van oude mannen en vrouwen en zijn beide kleine handjes, vol mooie vreemde dingen, drukt hij stijf tegen zijn lijf. Allemaal fijne cadeautjes: een stompje timmermanspotlood, wat pepermuntjes, een oud tijdschrift met platen, een stukje drop.... Het ventje babbelt blij. En Pietje zit ongewoon ernstig in zijn prachtige, glanzende oogjes te kijken. Die hebben nog niets te verbergen. Stukjes blauw van de hemel: zuiver en oprecht en toch met een groot geheim er achter.

Pietje zegt: „As ie nou naor dat jong kieken, dokter en ie vertellen mij dat hij laoter worden zal as wij, dan geleuf ik je niet. Maor as ie zeggen, dat wij vroeger ok zo west binnen, dan geleuf ik joe heelendal niet...”

Dan lacht hij om zijn eigen woorden. Hoog tilt hij den kleinen jongen op en draagt hem op zijn schouder naar de auto.

En een uur later komt er een meneer het hek binnen. Een echte meneer, met een hoed op en bruine schoenen aan en met een regenjas over de arm. Hij draagt ook een koffertje. Naast hem sloft een oud gebogen mannetje en kijkt wat verlegen in 't rond en lacht en knikt weemoedig. Ze gaan met de moeder door de hoofddeur naar binnen.

De oudjes worden wat opgewonden. Dâ's een nieuweling, weten ze. Een kameraad. Een nieuw lid van 't grote gezin. Ze verzamelen zich in de voortuin, waar je een goed gezicht op de deur hebt en wachten ongeduldig.

Eindelijk komen ze weer. Nu zonder koffertje. De meneer praat druk. Hij klopt den oude op de schouder. Die schudt verdrietig zijn hoofd en glimlacht.

Samen gaan ze tot het hek. Op een afstand staan de oude mannen en vrouwen met open mond te kijken. De meneer neemt de hoed voor ze af, maar niemand groet terug. Dan krijgt de meneer ineens haast. Hij klopt den oude nog eens op de schouder.

„Hou je maar taai,“ zegt hij. „Dag vader.“ Hij geeft hem een hand en stapt weg.

„Jongen,“ zegt de oude. Een traan rolt door een diepe groef langs zijn neus.

Buut komt bij hem staan en maakt een praatje. Het nieuws was al tot het aardappelveld doorgedrongen. Hij weet den nieuweling mee te tronen naar het bankje, waar De Bruin nog zit te suffen boven zijn rode schort.

Wie in Buut's ogen kijkt, heeft een vriend gevonden. Het mannetje komt dadelijk los.

„Dat was mien zeun!“ vertelt hij met trots. „Ja, mien zeun! Die is schriever bij de notaris; die hef 't ver bracht in de wereld; verder as zien vader. Dat was maor een arme schildersknecht; vijf jaar

heb 'k bij hem in woond.... Och, hij is een goeie jongen.... Maar ja, wat zal 'k joe zeggen....?"

Jan van Gerrit Donker komt neuriënd aanwandelen en heeft plotse-
ling grote belangstelling voor de Ribes, die vlak naast het bankje, met
rose bloemtrosjes de vroege hommels lokt. Nu kan Pietje niet pas-
seren. Die blijft ook staan. Er komen er meer, vrouwen ook. Eindelijk
verdringen ze zich voor de bank. Handen geven en voorstellen doen
ze niet. Hoofdknikkend luisteren ze naar 't verhaal, dat het verhaal
van velen onder hen is.

„En doe kwam er een kind.... En doe nog een.... En doe het
darde. Doe wuur 't al een hiel gezin. En ik zee, Berend zee ik, daar
heuren gien olle mensen meer tussen...."'

De Bruin, naast den verteller, soest voort. De anderen kunnen 't ver-
haal nu wel verder vertellen.

„Olle mensen en jonge mensen heuren niet bij mekaar.... 't Wuur
ok wel een betien drok veur mien schoondochter.... En antrouwd
is gien eigen.... Och, en ikke.... ik was ok niet aaltied zo'n beste
.... Meer zeg ik er niet van. 't Ging niet langer en doarom is 't maor
beter zo...."'

Hij zucht en knikt: „Zo is 't beter.... Nou bin 'k dan hier. En dit is het
leste...."'

Buut zwijgt en kijkt onzeker naar zijn buurman. Enkele anderen pro-
beren troostwoorden te spreken.

„Maor ie zullen het hier best hebben," zeggen ze. „Met nijjaor is er
aaltied een feessie in de grote zaol en 's zomers gaon we uut rieden
met een autobus. En we kunnen goed met mekaar opschieten.
Joen kossie is nou gekocht!"'

't Oude gezicht klaart niet op. De weemoedige ogen volgen het
grote hek, dat loopt om de hele hof. Leens staat er voor, houdt twee
spijlen vast en gluurt de straat op....

Buut blijft zitten, tot de anderen zich weer langzaam verspreiden. Hij

is onrustig. Zijn werk staat te wachten en hij wil hier toch zo graag een goed woord spreken. Als hij niet getuigen kan is zijn dag niet goed. Maar je moet toch niet met water gooien, als de mensen geen dorst hebben, vindt Buut.

„Dit is 't leste,“ zucht Berend nog eens en wil opstaan.

Buut trekt hem bij zijn mouw weer op de bank.

„Luuster,“ zegt hij. „Dat is niet waar, wat ie daar zeggen. Goed, dit is nou allemaol gebeurd en dat is hard, maor zo is 't leven. En nou bin ie hier en ie kunnen hier een rustige olle dag hebben. Maor dit is 't leste niet, heur! Vast en gewis niet. Het leste komp nao d i t tehuus. In een a n d e r Tehuus, zie je, veule groter nog en veule skoonder en met veul meer kaomers en woningen“

De vergelijking pakt Buut. Zijn hand gaat naar boven, er komt glans op zijn bruin gezicht.

„En daor is vrijheid ok en vrede en alles is daor goed. Want God Zulf zal daor onze Vaoder wezen. En as wij olle mensen dat niet wisten, wat mossen wij dan! Eén keer moe' we nog maor verhuzen, Berend. En as dat ogenblik nou veur joe komp, wat zeg ie dan?“

Die woorden ontroeren Berend. Zijn hart is nog week van al de verandering en het afscheid van zijn zoon.

„Al waren uw zonden als scharlaken“ verder brengt hij het niet.

„Ik zal ze maken witter as sneeuw,“ voltooit Buut blij. „Berend, ie staon er goed veur. Ik heb gien medelieden met joe.“

„Schik es op,“ zegt Snibbechien. En ze neemt plaats naast den nieuweling, om hem in de chronique scandaleuse van het tehuis in te wijden. Vrouw Groot komt ook al aandribbelen.

Buut staat op. Hij kan gerust aardappels gaan poten.

Klokslag drie uur luidt de moeder de schel en opent de vader het grote hek. 't Is uitgaansmiddag.

Leens is de eerste, die de straat opschiet. Zonder omzien gaat hij er

van door. Japie volgt haastig, blijft even treuzelen voor een winkelraam en als de vader niet meer bij 't hek staat, sluipt hij snel het dichtstbijzijnde kroegje binnen. Hij heeft Berend van een kwartje afgeholpen.

De anderen zwermen naar alle kanten. Pietje alleen, Buut met Berend, de vrouwen in groepjes.

Tot acht uur mogen ze nu genieten van de vrijheid. Maar na een paar uur keren de meesten terug. Ze hebben hun suikertje gekocht en hun spek, hun tabak of hun pepermuntje. En wat dan nog meer? Wat zullen ze dan nog doen in de wereld van jonge, sterke mensen? Bij een familielid of een kennis worden ze een uurtje geduld. Er wordt een poosje met hen gepraat over niets-betekenende dingen. Als ze een mening verdedigen, of raad willen geven, wordt er geknikt en geglimlacht als tegen een kind. 't Is iemand uit het armhuis, die het zegt. Nou, nou, wat kan die z'n woordje nog doen! En dan krijgen ze een kopje thee en een koekje, soms een dropje of een sigaar. En dan wordt hun aan 't verstand gebracht, dat ze nu maar weer gaan moeten. Nou, dan doen ze dat maar.

Ze horen niet meer in het leven. Ze tellen niet meer mee. Het leven heeft met hen gesold en gespeeld, tot ze het niet meer baas konden. Toen heeft het hen, de stuurlozen, door het grote hek naar binnen gespoeld.

Slechts een paar pogen zich nog krampachtig in het leven vast te haken. En slechts twee ouden vinden nog waardering buiten het tehuis: Pietje en Buut. De een om zijn rake grappen, de ander om zijn ernst en levenskennis.

Leens is vol blijde verwachting. Achter een boom heeft hij zijn haren gekamd. Hij strijkt er wat uit zijn mond over, dan plakken ze beter. Hij borstelt met de hand over zijn jas en zijn broek en draait zijn snor op. En dan beent hij haastig langs de eenzame vaart. In de verte kruipt een klein huisje weg onder een paar zware eiken. Een paar

stukjes wasgoed fladderen aan een lijntje tussen de bomen. Ze is dus thuis. Ze is oud en weduwe en een goede kennis van Leens. Ze was zo vriendelijk de vorige week. En ze leeft er maar alleen, midden in 't eenzame land. Dat is ook niet alles. Leens heeft het in het tehuis al honderd keer overdacht: Hij maakt een beste kans. Hij grinnikt en begint nog harder te stappen. Dit zal de grote triomf van zijn leven worden: Hij bonst op de deur van de regentenkamer en stapt binnen. Hij neemt zijn pet niet af voor die kerels, die hem drie jaar lang achter dat grote hek hebben gehouden. Hij gaat recht voor de tafel staan, met zijn duimen in de mouwen van zijn vest, fier, recht op. „De compelementen,” zegt hij hard, „en ik wol joe maor even vertellen, dâ je van mij òf bint. Nog zo of zoveul weken, dan gao 'k vort. Ik gao trouwen, met Kloassie van Barend van Jans. En de volgende week moe 'k een vrije dag hebben, dan gaon wij onder de geboden. Goeiendag”

En Leens grijnst hardop, terwijl hij het huisje nadert. „Ha!” zegt hij in zijn droom van macht. Want hoe hebben zijn woorden de deftigheid uit de regentengezichten geslagen.

Ondertussen heeft Japie zijn kwartje verdronken en gaat langs dezelfde weg om te bedelen langs de boerderijen. 't Is hem toevertrouwd. Hij weet precies, waar hij niet gesnapt zal worden. En als hij zijn snorretje laat hangen en zijn rug nog wat meer kromt, is hij wel in staat om medelijden op te wekken

Voor zevenen is Buut al terug in het tehuis, om De Bruin naar bed te brengen. Pietje glipt nog juist naar binnen, als klokslag achten het hek gesloten wordt. Als de vader dan in de eetzaal appèl houdt, mankeren Japie en Leens. Niemand heeft hen gezien. Niemand weet, waar ze uithangen. En 't is nog wel regentenvergadering vanavond.

Eens per maand, 's Vrijdagsavonds om acht uur, vergaderen de regenten. Alles in het tehuis, waarover hun strenge ogen kunnen

gaan, heeft dan een extra-beurt gehad. De moeder draagt haar Friese kap, met de gouden stiften, de vader zijn beste jasje. En ze zijn dan beiden wat zenuwachtig.

De regentenkamer is voor in 't gebouw, tegenover de eetzaal. Wie er voor 't eerst binnengaat, is erg verbaasd. Hij komt uit een kazerne in een voorname, ouderwetse salon. De deur, die doorgaans op slot is, kraakt onheilspellend. Er ligt een kostbaar tapijt. Er hangen grote portretten aan de wand van vorige regenten. En het ruikt er deftig. Wie geen regent is, mag alleen op kousen naar binnen gaan van de moeder. De meeste oudjes missen liever hun tractement, dan dat zij hier moeten verschijnen.

Zij zitten in de eetzaal nog wat te geeuwen en te praten. Half negen is bedtijd. En om kwart over achten luidt de schel van de poort. Daar zal Japie zijn. Of Leens.

Ze zijn er beiden. Voor het hek staat de grote veldwachter en in de sterke greep van zijn rechterhand hangt Japie een dronkemansliedje te lallen. Links staat Leens. Hij houdt zich met beide handen vast aan het hek en tuimelt tegen den vader aan, als die het opent.

„In elkaars gezelschap en in kennelijke staat van dronkenschap aangetroffen in de Kerkstraat,” rapporteert de agent.

De vader is woedend, maar hij blijft nog kalm.

„Zo,” zegt hij, „daar zullen jullie van lusten. Vooruit, naar binnen! Is dat nou dankbaarheid? Is dat het loon voor de goede behandeling?”

In de gang staat een bank. Daar worden ze op neergezet. Leens links en Japie rechts. En de vader gaat voor hen staan.

„Vertel op,” zegt hij. „Hoe heb jij dat wel klaargespeeld zonder geld? En Leens, hoe zit dat nou met jou?”

Geen antwoord. Japie neuriet blijmoedig telkens de eerste regel van zijn versje. Leens zit woest op zijn snor te kauwen. Hij zal het vertellen, dat hij een blauwtje gelopen heeft! En dat hij toen juist Japie

trof en met hem uit sjagrijn naar de kroeg is gegaan. Dat nou alles weg is, alles bedorven is door dat stijfkoppige ouwe wijf bij 't kanaal!

„Leens, geef dadelijk antwoord,“ stampvoet de vader.

„Stik,“ zegt Leens.

De vader doet een stap achteruit. Hij staat één ogenblik beduusd. Dan is hij met drie grote passen bij de deur van de regentenkamer. Leens staat waggelend op. En valt weer neer. Hij krijgt plots een kleur van de angst.

„Vaoder!“ roept hij hees.

Maar 't is te laat. De vader heeft geklopt en verdwijnt. „O, ol“ kreunt Leens. „Hoe moet dat nou!“

Japie ontwaakt er van. „Wa.. wa.. wat?“ stamelt hij. „Wat-wat is er?“

„De regenten,“ steunt Leens. „Wij moeten veur de regenten!“

„Of jullie maar komen willen,“ zegt de vader kort. Hij pakt Japie in zijn kraag en voert hem naar de deur. „Pantoffels uit asjeblief. Vooruit Leens!“

Japie zet zijn pantoffels links, Leens de zijne rechts van de drempel. Ze beven op hun benen. Leens houdt zich vast aan de deurpost. Hij tikt heel bescheiden aan de openstaande deur en neemt zijn pet in de hand. Hij voelt, het haar hangt bij zijn slapen neer. Al zijn kaalheid komt aan het licht. Dan kriebelt het tapijt door zijn kousen Daar is die bange, voorname lucht En dan zweeft hij tot voor de tafel. Hij staat er, het hoofd op de borst, zijn ogen haast dichtgeknepen, één stuk angst en ellende. En als het door hem heen flitst, hoe hij zich hier gedacht heeft, hoe hij zich hier heeft durven denken, buigt hij nog dieper. Dan laat hij, zonder zelfs in gedachten tegen te spreken, een stroom van verwijten uit de mond van den president over zijn zondig hoofd gaan. En dan hoort hij zijn eigen hese, bevende stem, net de stem van een ander uit de verte: „Of de

heren het asjeblijf niet kwalijk willen nemen veur dizze keer . . .
Beter oppassen Nee, nee, nooit meer, nooit! —"

Door de gang sloffen de andere oudjes naar de slaapzaal. De moeder staat onder aan de trap, de vinger op de lippen: „Rustig toch, stil toch vanavond!” Snibbechien legt haar oor tegen de deur van de regentenkamer, maar vrouw Groot duwt haar weg. Pietje ruilt vlug twee pantoffels van Japie en Leens.

Maar plotseling komt Buut haastig de trap af, zonder pet en in zijn borstrok. Wat heeft Buut? Er ligt schrik in zijn ogen. Hij duwt de anderen fors opzij. „De vaoder,” zegt hij, „waor is de vaoder?” ‘t Is te zien, dat hij zich tot kalmte dwingt. Hij werpt de deur van de regentenkamer open. „Vaoder,” roept hij naar binnen. „Kom es gauw hier!” En dan zachter, met iets van eerbied in zijn stem: „Olle De Bruin is uut de tied. Hij lig dood op zien berre”

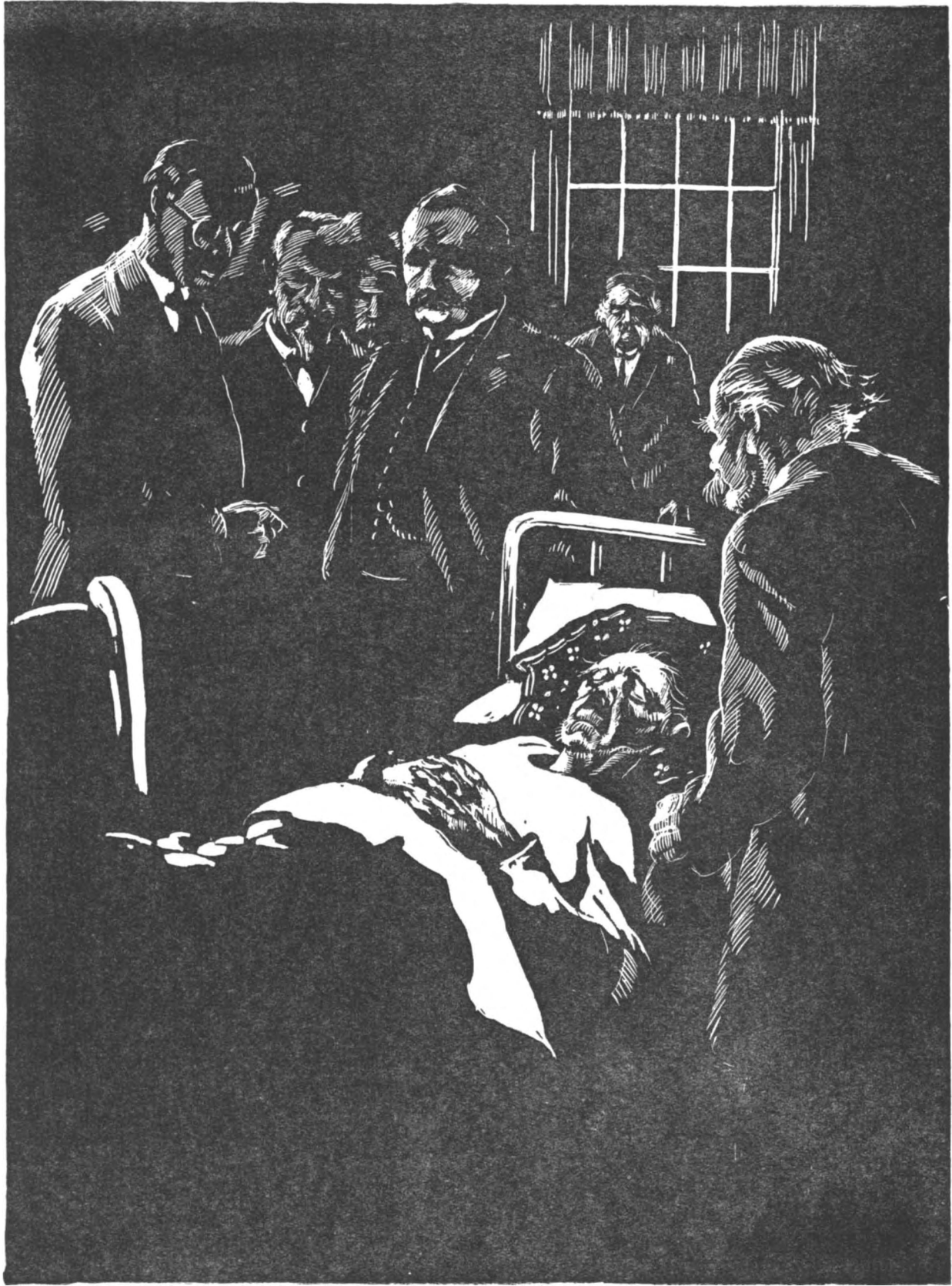
Een rode zakdoek op een kussen. Daarop een mager, gerimpeld hoofd met grijze haren; de tandeloze mond open. Twee magere handen met aders als dikke touwtjes gevouwen op een gebreide borstrok Zo ligt De Bruin.

Zo ligt hij iedere avond. Zo heeft Buut hem om zeven uur neergelegd. Toen was er nog leven in dit versleten lichaam. Niet veel, een vonkje slechts, maar het wàs er toch. Twee en negentig jaar is het er geweest. Nu is er niets meer. En nu is dit De Bruin niet meer.

Om het bed staan de regenten en de vader: kalm, rustig. „Hij slaapt,” zegt er een. Maar de anderen stellen zakelijk vast, dat hij dood is. „Voel maar, zijn gezicht is koud. Voel maar, zijn hart staat stil. Hij wordt al stijf.”

De regenten zijn wel een beetje geschrokken voor het geheim van den dood. Maar het raakt hun waardigheid niet.

„Er is eigenlijk geen overgang voor hem geweest,” zegt de jongste

regent. „De olie is langzaam opgebruikt en het lampje is uitgegaan. Er is niets tragisch in.”

Er is niemand op de hele grote wereld die een ogenblik treuren zal om De Bruin.

„Pak maar op,” zegt een regent. „Loop jij maar achteruit.” En hij draagt met den vader het bed van de zaal.

Buut loopt mee en wist een traan weg met de rug van zijn hand. Hij zal De Bruin missen. Hij heeft hem drie jaar aan- en uitgekleed en verzorgd.

Maar hij treurt ook niet. „’t Is goed,” zegt Buut. „’t Is zo goed. Hij heeft het beter dan hier.”

Maar de andere ouden! Ze hebben moeten wachten voor de deur van de slaapzaal, tot het lijk langs hen heen gedragen werd. Ze hebben op een rij achter elkaar langs de muur gestaan en allen een blik geslagen op het grijze hoofd van hun doden kameraad. De twee boosdoeners ook. Niemand denkt meer aan hen.

Nu komen ze de zaal opstropelen. Aller ogen richten zich op de lege plek. De mannen gaan er in een kring omheen staan. De schaduwen van hun gebogen lijven liggen groot en zwart op de planken en staan tegen de muur op. Geen der ouden treedt op de plaats, waar het bed heeft gestaan.

Er ligt ontzetting op de oude gezichten. Hier is de dood geweest! De grote, onzichtbare vijand, wien niemand kan ontvluchten, op wien ze allen moeten wachten. Hier, midden tussen hen, heeft hij zijn werk gedaan. Van waar kwam hij en waar is hij heengegaan? Is hij reeds heengegaan?

Alles is plotseling anders. Er zweeft iets geheimzinnigs, iets beklemmends in de zaal. Iets dat maakt, dat men achterom moet kijken en zacht gaat praten.

„Hij is hier dertig jaar west,” zegt er een. Hij denkt: „Ik nog maar tien. Dâ ’s nog twintig jaar.”

„Hij was totaal utleefd,” zegt een ander, die nog kras en flink is. „’t Was een goeie kerel....” Daar geeft niemand antwoord op. Bij De Bruin was de laatste tijd geen sprake meer van goed of kwaad. Hij was. Meer niet.

Ze gaan zich uitkleden, maar ze keren terug. In hun onderkleden staan ze weer in de kring.

„Zo gaan wij, de een na de ander,” zegt Jan van Gerrit. „Hij hef plaats veur joe moakt, Berend.”

Berend schrikt. „Veur mij?”

„Ja natuurlijk, veur joe. Ie kommen en hij gaot. Zo gaot het hier nou al honderd jaor, zo lang as het huus bestaot. En zo zal ’t wel blieven gaon.”

Blijven gaan. Ze kijken er elkaar op aan. Wie zal de eerste zijn? De blinde vraagt het.

„Ie,” denken ze. Hij is de oudste en erg zwak. Hij, met zijn dode ogen staot het dichtst bij de donkere dood.

Hendek-oom maakt brede, onzekere gebaren. Hij zegt peinzend: „Het kan dizze wezen....” Zijn linkerhand wijst naar Pietje. Die draait zich om. „En ’t kan die wezen....” De rechterhand zwaait naar het raam. „En ikke zulf kan ’t ok wezen.... ’t Is goed. As ’t Diene maor niet is....”

Marten laat zich helpen. Zelfs hij is even wakker geschud. Zijn blauwe ronde ogen draaien telkens naar de lege plaats naast zijn bed. „Hè Jan?” praot hij. „Ik kan toch best bij den Heere kommen, hè Jan? Ik ken de domenee van de grote karke.... En de domenee van de grote karke kent mij.... En ik ken de domenee van ’t kleine karke ok.... En mien moeder....”

Buut komt de zaal op en kleedt zich zwijgend uit. De mannen verzamelen zich om hem. Maar de vader verschijnt ook. „Naar bed, mannen, ’t is al ver over de tijd.”

Ze gehoorzamen. Hun oude gewrichten kraken, als ze zich steunend

neerstrekken. Zullen ze allen nog weer opstaan?

Pietje is al weggekropen, diep onder de deken. Hij had niets te vertellen vanavond. Hij heeft Kooimans zwijgend geholpen.

De vader praat nog met Buut.

„Hij heeft het beter dan hier,” zegt Buut nog eens met nadruk.

De vader kijkt hem scherp aan.

„Nou, nou,” zegt hij argwanend, „hij heeft het hier toch ook best gehad.”

Och vader, vader....!

't Is donker. 't Is stil op de zaal. Het oude klokje tikt, snel, snel....

De tijd gaat voort, al maar voort....

Pietje draait en woelt. Het zweet staat op zijn voorhoofd.

Hier helpen geen geestigheden, Pietje. Dit is ernst, de grote ernst van je leven. Wat voor grap zal je maken, als het met jou zover is?

„Heere, Heere!” zucht Pietje. Buut, ja Buut, die is anders. Die zou dadelijk dood kunnen gaan.

Hoor, Kooimans ligt ook nog wakker. Wie huilt daar? Leens? Loopt hij over de zaal? Buut praat tegen hem. „Ie moeten bidden,” zegt deze. „Bidden....” Kooimans hoest.

Pietje rilt. Kooimans! En dan bidden.... Het kan immers niet!

De klok tikt snel. De tijd gaat voort. De onzichtbare kan spoedig komen.

Pietje moet bidden. Maar wat? Heeft hij wel ooit ernstig gebeden?....

„Och ik, olle zundaor! O Heere, ik bin zo'n slecht Pietje.... Maar 't zal anders worden, lieve Heer, het moet anders. — Ok met de baos.... En.... en verlaat ons niet, terwijl onze kracht vergaot....”

Tik — tik — tik —

De tijd gaat voort.

INHOUD

	Blz.
Het heilig verbond	7
Herinnering	21
Oudejaarsnachtlegende . . .	33
Ongewoon aanzoek	49
Als de dieren spreken	61
Ouden van dagen	79

Deze bundel werd op ons verzoek door Anne de Vries samengesteld uit zijn werk van de laatste vier jaren, voor zover het op zijn geboorteland, Drente, betrekking heeft.

Voor de bestudering van het oude landschap, waarvoor Bartje belangstelling heeft gewekt, zowel als voor de kennis van het groeiend talent van dezen auteur, leek ons deze uitgave belangrijk.

De Uitgever.

Foto's van Hans Gilberg

Tekeningen van G. D. Hoogendoorn

Gedrukt door Drukkerij C. C. Callenbach te Nijkerk

